

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему

**ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В
ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ (ДРУГА
ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Виконала

здобувачка ступеня вищої освіти

«магістр»

спеціальності 013 Початкова освіта

Демидюк Наталія Миколаївна

Керівник:

к.пед.н., доц. Бричок С. Б.

Рецензент:

к. пед. н., доц.. Міськова Н. М.

Рівне – 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ	8
1.1. Аналіз поняття «підготовка до школи» у психолого-педагогічних дослідженнях	8
1.2. Підготовка до школи у історико-теоретичному контексті	19
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2 ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ У ПРАКТИЦІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	35
2.1. Нормативно-правові засади підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст.	35
2.2. Етапи та стратегії становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст.	51
Висновки до другого розділу	61
РОЗДІЛ 3 ЗМІСТ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	64
3.1. Змістовно-технологічний аспект підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст.	64
3.2. Впровадження досвіду та надбань теорії і практики вітчизняної педагогіки у сучасний освітній процес підготовки дітей до шкільного навчання	84
Висновки до третього розділу	97
ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку освіти характеризується підвищеним інтересом до духовно-морального, фізичного, інтелектуально-культурного розвитку особистості, як базисів соціально-економічного процвітання та розвитку окремого громадянина, усієї держави, як умови розвитку громадянського суспільства.

XXI століття ознаменував новий етап у розвитку соціуму, який декларує включеність особистості від перших днів її появи на світ у всі сфери життя з усіма його складнощами і протиріччями всупереч суспільно-культурним бар'єрам і рамкам, знеціненню особистості у XX столітті на тлі передових наукових винаходів і підходів до розвитку науки.

Сьогоднішнє суспільство відрізняється динамічністю, інноваційністю та мобільністю, яке розвивається в умовах збільшення кількості та якості інформації в геометричній прогресії, тому важливою є готовність людини до постійних змін та обробки потоків інформації. Створення нових форм і засобів для оволодіння інформацією і формування вміння користуватися нею ставить особистість в умови переосмислення своїх розумових ресурсів та пошуку і розвитку особистісних можливостей для вирішення нових життєвих задач.

Українська освіта повинна вирішити низку складних завдань, які зумовлені нелінійністю та стрибкоподібністю розвитку сучасного світу в умовах наскрізних процесів інформатизації, технологізації, глобалізації. Такий стан справ визначає зорієнтованість освітньої політики держави у напрямку подолання ключової суперечності між модернізацією сучасного мінливого світу та збереженням позитивного досвіду, у якому сконцентровано самотутність та суттєві освітні здобутки українців з метою забезпечення гармонійного розвитку індивіда як особистості й пріоритетної цінності суспільства, її обдарувань, розумових, творчих і фізичних здібностей, потрібних для успішної самореалізації, освоєння ключових

компетентностей, виховання свідомих громадян, здатних до відповідальності, до суспільного вибору, служіння суспільству, збагачення інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, удосконалення освітнього рівня українців з метою забезпечення сталого розвитку України у напрямку європейського вибору. Все це закріплено на законодавчому рівні у низці нормативно-правових актів, зокрема Конституції України, Державній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національних програмах «Діти України» та «Українська родина», а також було прийнято новий Закон України «Про освіту», розроблено концепцію «Нова українська школа» тощо.

З кожним роком посилюється увага до проблеми підготовки дітей до школи, адже дошкільне дитинство особливо є сензитивним періодом становлення особистості. Попри багаторічні розробки педагогічної теорії та практики залишився ряд проблем та суперечностей освітнього простору, пов'язаних із інтенсифікацією підготовки дитини до школи шляхом посилення та ускладнення інтелектуального та змістового компоненту, що у свою чергу спричиняє надлишкове розумово-фізичне її перевантаження дитини на етапі переходу до школи. Також спостерігається надмірне застосування мобільних засобів навчання, які викликають погіршення стану здоров'я дітей і заважають їхньому розвитку відповідно віку. Негативним фактом у цьому аспекті є надлишкова регламентація змісту, форм навчальної діяльності першокласників порівняно з діяльністю дітей у ЗДО. Програми початкової школи надто перевантажені інформацією, змістовим навантаженням, що слугує перешкодою у реалізації діяльнісного підходу. Працівники дошкільної освіти та вчителі початкової ланки слабо взаємодіють у питаннях наступності дошкільля і школи тощо.

Вказані протиріччя та проблемні моменти дають можливість визначити першочергові і актуальні завдання сім'ї, закладів дошкільної освіти та загальноосвітньої школи, що полягають у створенні оптимальних умов для соціалізації та розвитку дітей в умовах суспільно динаміки та

глобалізаційних процесів, у забезпеченні їхнього соціально-економічного і психологічного захисту, духовно-морального розвитку, у беззаперечному визнанні цінності дитинства, спадковості досвіду щодо створення і збереження кращих зразків вітчизняної культури; збереження мови і традицій.

Учені не лише наголошують на важливості і складності наступності дошкільної і початкової освіти, але й визначають шляхи її оптимізації, з'ясовують можливості посилення системності та послідовності перехідного періоду, пропонують оптимальний педагогічний інструментарій освіти на цьому етапі, доводять необхідність тісного взаємозв'язку дошкільця і початкової школи, наголошують на важливості використання спільних форм та методів навчально-виховної діяльності тощо.

Окремі аспекти порушеної проблеми, зокрема, формування системи та інституцій підготовки дітей до школи розглянуто у наукових роботах, А. Богуш, Г. Беленької, О. Богініч, Н. Гавриш, О. Долинної, Т. Ільченко, О. Коваленко, О. Кононко, Н. Лисенко, М. Машовець, О. Низковської, Т. Панасюк, Т. Піроженко, Т. Поніманської, О. Сідельнікової, А. Шевчук, Л. Якименко та ін.

Психолого-педагогічні засади формування готовності дитини до школи розроблялися багатьма вченими, зокрема Л. Артемовою, Ш. Амонашвілі, Т. Бондаренко, А. Венгером, Л. Виготським, П. Гальперіним, Н. Гуткіною, В. Давидовим; Д. Ельконіним, О. Запорожцем, О. Кононко, Н. Кравцовою, Г. Костюком, О. Леонтьєвим, М. Монтесорі, Ж. Піаже, О. Палійчук, В. Проскурою, Т. Поніманською, С. Русовою, С. Рубінштейном, О. Савченко, В. Сухомлинським, К. Ушинським, Ф. Фребелем, Н. Харченко, Н. Черепанею, С. Чупахіною, Л. Федорович, С. Уфимцевою та ін.

Отже, система дошкільної освіти повинна задовольнити потребу кожної дитини у реалізації власного, неповторного, індивідуального плану життєдіяльності в умовах регламентації діяльності сучасного ЗДО.

Наявність в українській науковій думці багатой спадщини з історії розвитку дошкільної педагогіки сьогодні не перекреслює необхідності ґрунтовного дослідження теорії і практики підготовки дітей до школи в Україні у історичному контексті другої половини ХХ ст.

Вказана проблема володіє великою теоретичною й практичною значущістю, відрізняється недостатнім ступенем розробленості в історико-педагогічному аспекті та потребує вирішення, що зумовило вибір теми магістерської роботи: **«Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ ст.)»**.

Мета дослідження - комплексний, цілісний і системний аналіз теорії та практики підготовки дітей до школи в Україні у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ ст.

У відповідності до мети визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати теоретичні аспекти проблеми підготовки дитини до школи.
2. З'ясувати шляхи забезпечення підготовки дитини до школи у практиці вітчизняної освіти другої половини ХХ ст.
3. Охарактеризувати змістовно-технологічний аспект підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст.
4. Визначити можливості впровадження досвіду та надбань теорії і практики вітчизняної педагогіки у сучасний освітній процес підготовки дітей до шкільного навчання.

Об'єкт дослідження - розвиток початкової шкільної освіти в Україні у ХХ столітті..

Предмет дослідження – проблема вступу до школи у контексті освітніх трансформацій.

Методи дослідження. У процесі проведення науково-дослідницької роботи використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Загальнонаукові методи: аналіз літературних джерел, синтез наукових поглядів, теоретичне узагальнення, систематизація;

Спеціальні методи: евристично-бібліографічний, системно-історичний, історіографічний, біографічний, метод компонентно-структурного аналізу.

У дослідженні висвітлені теоретико-методологічних та практичних основ підготовки дітей у теорії і практиці вітчизняної педагогіки другої половини ХХ ст. Розглянуто історичні етапи процесу підготовки дітей до школи, виявлено їх сутність, характерні особливості, суперечності, їхні позитивні і негативні тенденції, виявлено можливості й перспективи творчого використання досвіду підготовки дітей до школи в досліджуваний період.

Практичне значення результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані для обґрунтування удосконаленого процесу підготовки дітей до школи з урахуванням інноваційних тенденцій та перевіреного роками досвіду. Результати дослідження можуть застосовуватися в процесі розробки навчально-методичного забезпечення педагогічних закладів освіти різних рівнів акредитації. Матеріали роботи будуть корисними працівникам ЗДО, студентам, батькам, працівникам освітньої сфери.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір психології та педагогіки» та на III Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та методологічні проблеми сучасної педагогіки та психології».

Публікації. Основний зміст і результати дослідження висвітлено в двох публікаціях автора.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (84 найменування). Загальний обсяг роботи становить 111 сторінок, з яких основного тексту - 103 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

1.1. Аналіз поняття «підготовка до школи» у психолого-педагогічних дослідженнях

Одним із пріоритетних завдань освіти на сьогодні можна вважати підготовку дітей до школи. Готовність до школи - важливий підсумок розвитку дитини в період дошкільного дитинства і важливий показник ефективності виховання і навчання дошкільника у ЗДО і сім'ї.

Вступ до школи - новий етап у житті кожної дитини. Відбувається зміна провідного виду діяльності, вільна ігрова діяльність змінюється навчальною. Дитина освоює нову соціальну роль учня і всі пов'язані з новим соціальним становищем вимоги і обов'язки. На думку Т. Поніманської, це надзвичайно відповідальний момент як для самої дитини, так і для її батьків. Однак далеко не всі діти всебічно підготовлені до безболісного і успішного входження у навчальну діяльність в школі [52, с. 431].

Міра особистої відповідальності школяра за свої дії і вчинки стає в порівнянні з дитиною дошкільного віку набагато вищою. Змінюються взаємини дитини з дорослими, батьками, вчителем. Соціальні очікування і оцінки дорослих безпосередньо пов'язуються з успішністю шкільного навчання дитини. Г. Беленька відзначає, що входження в нові умови пов'язане з високими фізичними, розумовими та емоційними навантаженнями, яких зазнає кожен першокласник, що приступає до навчання [4, с. 4].

Дослідження, проведені у різні часи і у різних країнах, одноставні в тому, що неуспішний шкільний старт порушує гармонію морфофункціонального і особистісного розвитку дитини і часто

переживається дитиною як «шкільний стрес», або «адаптаційна хвороба». Це несприятливо позначається на загальному розвитку учня, його самооцінці і ставленні до навчальної діяльності.

У психології та педагогіці поки не виявлено єдиного спільного і чіткого поняття «готовності», або «шкільної зрілості» для дітей старшого дошкільного віку.

Т. Пантюк вказує, що поняття підготовка до школи може використовуватися як у широкому, так і вузькому значенні. В широкому розумінні підготовка до школи охоплює навчання, виховання і розвиток дітей дошкільного віку в різних соціальних інститутах: в сім'ї, закладі дошкільної освіти, центрах розвитку і виховання дітей, в яких перебуває дитина до школи або відвідує їх [45, с. 28].

А. Венгер відзначає, що у вузькому значенні «підготовку до школи» розуміють як спеціальну підготовку дитини-дошкільника до школи у закладах дошкільної освіти і групах при школах з метою забезпечення безкризового розвитку дитини, тобто з дотриманням принципу наступності у всіх ланках освітньої роботи і першого класу школи [10, с. 30].

С. Максименко, К. Максименко та О. Главник зауважують, що готовність до школи є результатом освітньої роботи з дітьми, що здійснюється в закладі дошкільної освіти і сім'єю упродовж усього дошкільного віку. Досягнення високого рівня готовності до шкільного навчання є умовою успішності і емоційного благополуччя майбутнього школяра [18, с. 10].

Результатом підготовки є готовність до школи. Ці два терміни пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками: готовність до школи безпосередньо залежить від якості підготовки.

С. Кулачківська, С. Ладивір та Т. Піроженко вказують, що підготовка до школи у закладі дошкільної освіти - це змістовний, індивідуально орієнтований процес, який вирішує завдання становлення у старших дошкільників основних компонентів шкільної готовності. Процес підготовки

до школи полягає не в максимальному прискоренні розвитку дитини, не в форсуванні термінів і темпів переведення її у напрямку шкільного віку, а перш за все, у створенні для кожного вихованця умов найповнішого розкриття його вікових можливостей і здібностей [35, с. 30].

Г. Беленька вказує, що підготовка до школи забезпечує необхідний рівень розвитку і перспективу подальшого успішного просування дитини в освіті [4, с. 5].

У закладі дошкільної освіти підготовка до школи здійснюється упродовж всього дошкільного дитинства і завершується в старшому дошкільному віці.

Н. Нижегородцева та В. Шадриков відзначають, що процес підготовки до школи має відповідати загальним вимогам організації сучасного освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, але разом із тим вимагає особливих акцентів у відборі змісту, педагогічних методів, засобів, умов діяльності з метою реалізації готовності до школи в повному обсязі [44, с. 36].

Готовність до школи - багатогранне, багатокомпонентне поняття. Виділяються три взаємопов'язані аспекти розгляду цього явища: фізіологічний, психологічний, соціально-особистісний.

Наприклад, Н. Хохрякова та Л. Волкова розуміли під шкільною зрілістю оволодіння вміннями, знаннями, здібностями, мотивацією та іншими поведінковими характеристиками, необхідними для оптимального рівня засвоєння шкільної програми. Автор як компоненти готовності до навчання виділяє соціальний, розумовий і емоційний [48].

Л. Божович, у свою чергу, відзначала, що готовність до навчання в школі для старших дошкільників складається з певного рівня розвитку пізнавальних інтересів, розумової зрілості, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності, до соціальної позиції школяра [8, с. 159].

В. Мухіна, відомий психолог і педагог, стверджує, що готовність до шкільного навчання - це усвідомлення і бажання у дитини необхідності

вчитися, яке виникає в результаті соціального дозрівання дитини і з'являється у неї у вигляді внутрішніх протиріч, які задають мотивацію до навчальної діяльності [42, с. 231]. Тобто першочерговим, на думку автора, виявляється саме бажання піти до школи і розуміння важливості цього процесу.

Д. Ельконін, відомий психолог, вважав, що під готовністю дитини до шкільного навчання передбачається «впрощування» соціального правила, тобто системи соціальних взаємин між дитиною і дорослим [84, с. 122].

Відомий психолог Л. Венгер, автор концепції пізнавального розвитку дитини в дошкільному віці, розуміє готовність до школи в якості набору певних знань і умінь [10, с. 31]. Для цього переліку першочерговими складовими насамперед є мотивація, а також інтелектуальна, особистісна, і вольова готовність дошкільника до навчання.

Відомі психологи Г. Кравцов та О. Кравцова в своїх дослідженнях вказує, що нова соціальна позиція дитини і відповідна їй діяльність розвиваються тоді, коли вони приймаються суб'єктом, тобто є предметом його власних потреб і прагнень, змістом його «внутрішньої позиції» [33, с. 23].

Також І. Кулагіна називає два аспекти психологічної готовності - особистісна, яку ще називають мотиваційною та інтелектуальна готовність до школи. Обидва аспекти важливі як для того, щоб у дитини була успішною навчальна діяльність, відбувалася швидка адаптація до нових умов, безболісним було входження в нову систему взаємин [34, с. 122].

Як стверджував відомий педагог-психолог Я. Їрасек, у готовності до навчання школі закладено, перш за все, розумові можливості дітей старшого дошкільного віку. Такий підхід має місце в тестах Їрасека, які виявляють рівень показників дітей у сфері розвитку пам'яті, мислення, сприйняття і інших психічних процесів [47, с. 88].

На думку зарубіжних вчених С. Штребеля, С. Керна, Я. Їрасека, дитина, яка вступає до школи, повинна володіти певними «навичками» школяра:

бути «зрілою» в розумовому, емоційному і соціальному аспектах, адже саме ця тріада може скласти найбільш повне уявлення про справжню готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Г. Беленька зауважує, що відповідно, поняття готовності дітей дошкільного віку до навчання в школі можна визначити, як багатогранний розвиток особистості дитини і розглядати його в двох взаємопов'язаних аспектах: загальна готовність і спеціальна готовність до навчання в школі [4, с. 5].

На думку Н. Гуткіної, загальна готовність до школи включає в себе: особистісний, розумовий, моральний, вольовий, естетичний, фізичний розвиток, які створюють необхідну основу для активного входження дитини і нові умови шкільного навчання. Загальна готовність передбачає певний рівень психічного розвитку, що визначає мотиваційну готовність дошкільника (бажання вчитися, оволодіння дитиною елементами навчальної діяльності) [19, с. 29].

А. Венгер вказує, що спеціальна готовність до школи є доповненням загальної готовності дитини до шкільного навчання і визначається наявністю у дитини спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для вивчення різних предметів [10, с. 32].

Особливе місце в готовності до навчання в школі займає оволодіння дітьми спеціальними знаннями і навичками, які традиційно відносяться до власне шкільних. Н. Тарапака зауважує, що не варто відповідні знання та навички вважати обов'язковою складовою частиною готовності дитини до шкільного навчання [72, с. 32].

Таким чином, можна зробити висновок, що готовність до школи для старших дошкільників є складною багатоаспектною категорією, що включає в себе багато складових елементів. За словами Ю. Змановського, при цьому формування зазначених вище показників готовності до навчання в школі до 6 років у більшості психологічно і фізично здорових дітей досягає норми, і

дошкільник, як правило, в цьому віці вже активно бажає сам піти скоріше до школи [47, с. 38].

На думку Н. Гуткіної, готовність до школи - це єдність таких складових, як фізична, інтелектуальна, психологічна і особистісна готовність. Тобто, крім запасу знань букв, цифр і умінь читати і рахувати, дитині до старшого дошкільного віку необхідно також [19, с. 31]:

- володіти комунікативними та соціальними навичками, тобто вміти вступати в контакти з дорослими і однолітками, спілкуватися, розуміти і, головне, застосовувати в повсякденному житті морально-етичні норми, прийняті в суспільстві, вміти відстоювати свою позицію цивілізованими методами і не проявляти недоречної агресії або, навпаки, зайвої боязкості і сором'язливості;

- усвідомлювати смисл процесу навчання в школі, розуміти, що дає отримання знань, порядок навчання в школі, мати позитивну мотивацію, бажання вчитися;

- вміти цілеспрямовано і з власної ініціативи працювати над завданням, організовувати, планувати свої дії і відповідати за їх наслідки;

- володіти належним рівнем довольної уваги, уяви, наявність пізнавальної активності, певних знань і уявлень про навколишнє середовище;

- мати позитивне ставлення до самого себе;

- мати розвинену дрібну моторику, необхідну як для розвитку вміння писати, так і для розвитку мовлення;

- вміти аналізувати, класифікувати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки;

- мати добру фізичну підготовку, координацію руху [19, с. 31].

Фізіологічний аспект готовності розкриває готовність до школи з позиції дозрівання організму і фізичної форми майбутнього школяра. За словами Г. Беленької, «шкільна зрілість» показує рівень морфофункціонального розвитку дитини, що характеризує її потенціал до систематичного навчання в школі і можливості впоратися з навчальним навантаженням без шкоди для

здоров'я. Для виявлення цього рівня використовується багатофакторний аналіз, який передбачає оцінку біологічної зрілості організму, стану здоров'я, оцінку функціональної готовності і перш за все ряду фізіологічних функцій. Формування шкільної зрілості відбувається нерівномірно [4, с. 5].

Психологічний аспект розгляду підготовки до школи пов'язаний із поняттям психологічної готовності, яка характеризує особливості психічного розвитку дитини на порозі шкільного навчання (мотиваційного, вольового, пізнавального, комунікативного та ін.) з позиції сприятливої адаптації до нових умов шкільного навчання і успішності вирішення завдань навчальної діяльності, спілкування і пізнання в школі.

На думку А. Венгера, у змісті психологічної підготовки особливе місце має інтелектуальна підготовка до школи, під якою розуміється робота над формуванням рівня розвитку основних психічних процесів, що забезпечують ефективну інтелектуальну діяльність дитини в шкільному навчанні. Інтелектуальна готовність до школи передбачає у дітей наявність належним чином сформованих пізнавальної активності і пізнавального інтересу, оволодіння способами і прийомами розумової діяльності, розвиток знаково-символічної функції свідомості, мовлення, загального кругозору та здатності до диференціації картини світу [10, с. 33].

Н. Нижегородцева та В. Шадриков відзначають, що навчальна діяльність школяра пов'язана з високою довільністю, це обумовлює необхідність формування елементарної вольової готовності до школи. Вона виражається в здатності дитини до прояву наполегливості в досягненні мети, появі мотивів «повинності», в умінні підпорядковувати свої дії правилам, здійснювати самоконтроль, що в значній мірі полегшує процес входження в нові умови шкільного навчання [44, с. 37].

Соціальний аспект підготовки до школи пов'язаний із поняттям соціально-особистісної готовності до школи. С. Кулачківська, С. Ладивір та Т. Піроженко вказують, що соціально-особистісна готовність характеризує рівень особистісного розвитку дошкільника з позиції його прагнення до нової

соціальної ролі учня, соціальної впевненості, здатності побудувати свої взаємини з оточуючими відповідно до культурних норм. Соціально-особистісна готовність до школи передбачає також певний рівень розвитку емоційної сфери, самосвідомості і самооцінки дитини [35, с. 32].

Соціально-особистісна підготовка свідчить про формування у дитини елементарної соціальної зрілості, що дозволить їй правильно орієнтуватися у світі, вступати в спілкування і взаємодію з людьми, усвідомлювати важливість і необхідність навчання в школі, проявляти самостійність і активність. Об'єктивну основу для сприятливого входження в нову систему взаємин у школі створюють сформовані в дошкільні роки соціально-ціннісні орієнтації, тобто освоєння дитиною смислів і побудова на їх основі моделі поведінки, які суб'єктивно усвідомлюються дитиною як необхідні і соціально схвалювані.

Успішне навчання в школі залежить від мотиваційної та комунікативної готовності дитини.

За словами А. Венгера, мотиваційна підготовка до школи передбачає формування активного прагнення дитини до навчання в школі, до засвоєння нових знань і проявляється в ставленні до навчання як суспільно значущої справи. У майбутніх школярів слід формувати потребу в новому соціальному статусі, бажання брати участь у серйозній діяльності, результати якої позитивно оцінять значущі дорослі [10, с. 33].

Т. Пантюк вказує, що комунікативна підготовка до школи передбачає формування необхідного рівня комунікативних умінь і комунікативної культури дитини на порозі шкільного навчання, які мають проявлятися в здатності до змістовного спілкування з дорослими і однолітками, оволодінні правилами культури спілкування, стійкості звичок культурної поведінки. Комунікативна готовність припускає наявність довільно-контекстного спілкування з дорослими і кооперативно-змагального спілкування з однолітками [45, с. 30].

Спеціальна підготовка до школи є доповненням загальної підготовки і визначається формуванням у дитини спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для вивчення навчальних предметів: математики, мови, природознавства.

Вивченню підготовки дітей до навчання до школи присвячений цілий ряд наукових праць. Свідченням цього є ряд дисертаційних досліджень, в яких обґрунтовано зміст дошкільного виховання, деталізована специфіка окремих його напрямків - морального, екологічного, фізичного, естетичного, розумового, гігієнічного та ін. Такі наукові розробки представляють досить цілісну картину загального розвитку дитини дошкільного віку і дають підстави для розробки науково-методичних засад дошкільної освіти дітей до вступу їх до школи.

Дослідження, проведене Н. Денисенко окреслює коло проблем щодо досягнення фізичної досконалості дітей, тобто створення і формування міцного здоров'я, забезпечення гармонійного фізичного розвитку і всебічної фізичної підготовленості до життя, праці тощо. Вчена наголошує на важливості фізичної і фізіологічної готовності дитини до системного шкільного навчання [20, с. 6].

У дисертаційному дослідженні Б. Мухацької вказується на важливість принципу природодоцільності в процесі формування готовності дітей до школи [41, с. 8].

Вченою Н. Гавриш розроблено авторський концептуально-методичний підхід до мовленнєво-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку. На думку дослідниці, комунікативні якості складають базис підготовки дітей до школи [15, с. 12].

Для оптимального забезпечення підготовки дитини до школи виняткове значення мають наукові погляди А. Богуш [5]. Вона підкреслює важливість діяльнісного підходу до розвитку мовлення і навчання, що сформує надійний фундамент для готовності до школи.

Праці Г. Беленької присвячені загальнопедагогічним, історико-педагогічним, методичним, психологічним, організаційним аспектам питання пропедевтики початкового навчання. Дослідниця розглядає проблему сучасної дошкільної освіти, яка стосується формування професійної компетентності сучасного вихователя ЗДО. Вчена вважає, що робота з підготовки дітей до школи потребує вдосконалення і доповнення, компетентний підхід, де рівномірно взаємодіють дві складові підготовки фахівця: теоретична і практична [4, с. 6].

Необхідно наголосити, що проблему підготовки дитини до школи більшість авторів розглядають як особистісно-соціальне явище, тобто таке, яке не може розглядатися в умовах сьогодення односторонньо, оскільки громадська детермінованість неодмінно накладає відбиток на особистісну сферу розвитку дитини-дошкільника. Невід'ємною умовою підготовки та складовою готовності дитини до шкільного навчання виступає розвиток таких якостей як ініціатива, інтерес до оточуючого світу, керівництво пізнавальною діяльністю дітей. А. Венгер звертав увагу на той факт, що ні сім'ї, ні вихователям не варто обмежувати дитячу цікавість, терпляче вислуховувати їхні запитання, а їх буває багато, і відповідати на них. Слід розглядати дитячий інтерес як невіддільний елемент їхнього розвитку і задовольняти пізнавальні потреби дітей в залежності від вікових особливостей [10, с. 35].

Науковці наголошують на тому, що з метою удосконалення підготовки дитини до школи, активізації її уваги і формування інтересу до навчання доцільно розвивати дитячу допитливість, з розумінням ставитися до питань, вміло задовольняти і спрямовувати її інтереси та прагнення.

Таким чином, узагальнення накопиченого теоретичного і практичного досвіду підготовки дітей до школи в умовах, усвідомлення його детермінованості соціальними і культурними змінами дає підставу виділити наступні пріоритетні напрямки організації цього процесу:

- забезпечення тісної взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти;

- визнання дитини суб'єктом навчального процесу, сприяння її вільному, творчому розвитку;
- формування комунікативних умінь, стимулювання пізнавальної активності;
- турбота про фізичне і психічне здоров'я;
- розширення і вдосконалення діяльності закладів дошкільної освіти з метою удосконаленої підготовки дітей до школи, зміцнення їх матеріально-технічних можливостей;
- удосконалення чинних програм дошкільної освіти для підготовки до школи;
- якісна підготовка вихователів до роботи з підготовки до початкового навчання з урахуванням вимог сучасного світового простору.

Отже, мета підготовки до школи - надати всім майбутнім першокласникам однакові освітні можливості. Заклади дошкільної освіти володіють спеціальним професійно-орієнтованим потенціалом, зреалізованим через наявність розвивального освітнього та предметно-просторового середовища і фахівців з психолого-педагогічною та медичною освітою. Саме педагог у силу своєї професії, як ніхто інший знає характерні фізіологічні, психологічні та інші особливості дітей, своєрідність і потенціали їх розвитку в певні вікові періоди. Тобто педагог здатний і має моральне право зі знанням справи, компетентно висловлювати свої судження перед суспільством про виховання і навчання підростаючого покоління. Його головна функція - це виховання, розвиток і навчання дітей. Тоді як батьки дітей дошкільного віку далеко не завжди володіють таким потужним потенціалом.

Отже, трактування поняття «підготовка до школи» може здійснюватися у широкому і вузькому значеннях.

Таким чином, у широкому змісті підготовка до школи включає роботу різних соціальних інститутів з навчання, виховання і розвитку дітей

дошкільного віку. У вузькому змісті «підготовка до школи» передбачає спеціальну підготовку дитини дошкільного віку до школи у ЗДО та групах при школах для забезпечення дотримання принципу наступності між дошкільною ланкою освіти та початковою школою.

Отже, готовність до школи виступає як результат освітньої роботи з дітьми зусиллями ЗДО і сім'ї упродовж усього дошкільного віку. Досягнення високого рівня готовності до шкільного навчання забезпечує успішність і емоційне благополуччя майбутнього першокласника. Завдяки підготовці до школи забезпечується необхідний рівень розвитку і перспектива продуктивного просування дитини в її освіті.

Процес підготовки до школи має відповідати загальним вимогам організації сучасного освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, потребує відбору змісту, педагогічних методів, засобів, умов діяльності.

1.2. Підготовка до школи в історико-теоретичному контексті

Проблема підготовки дитини до школи була актуальною у педагогіці від початку масового охоплення їх шкільним навчанням. Підготовка до школи є однією із соціально значущих проблем, адже вона завжди пов'язана із суспільними запитами, актуальними у певний історичний період. У цьому аспекті набувало своєї гостроти питання налагодження взаємозв'язку «заклад дошкільної освіти - школа», який має на увазі наступність роботи різних ланок освіти.

Всі історичні етапи, які ознаменовані масовим охопленням дітей шкільним навчанням, відрізняються своїми підходами, тенденціями, участю інституцій виховання, соціальним підґрунтям. Тому доречно цілісно та системно розглянути процес підготовки дітей до школи у II половині XX ст.

Друга половина XX століття розпочалася із післявоєнної розбудови промисловості, соціальної сфери, у тому числі і освіти, а також її дошкільної

ланки, яка гостро потребувала належного матеріального забезпечення та удосконалення кадрових ресурсів дитячих садків.

Як відзначав М. Шабаєв, діти приступали до навчання в початковій школі у віці семи років, а вихованці дитячих садків з восьми років [23, с. 313].

О. Усова поклала початок конкретним пошукам розв'язання проблеми підготовки дітей до школи. Її науковий доробок складають наукові дослідження у галузі дошкільної педагогіки, які сприяли удосконаленню діяльності українських закладів дошкільної освіти у другій половині ХХ ст. і послужили науковим базисом процесу підготовки дітей до школи [23].

Датовані сороковими, шістдесятими, сімдесятими та вісімдесятими роками праці О. Усової «Забави та розваги дітей у дитячому садку і вдома: На допомогу вихователю дитячого садка», «Дошкільна педагогіка», «Обов'язкові заняття в дитячому садку», «Заняття в дитячому садку», «Навчання в дитячому садку», «Навчання в дитячому садку», «Усна народна творчість у дитячому садку», «Роль гри у вихованні дітей» дали початок науковому теоретико-практичному обґрунтуванню шляхів організованої підготовки дітей до школи [23].

Дошкільні заклади О. Усова розглядала як першу, важливу ланку підготовки дітей до школи і наголошувала передусім не на обов'язковості певного обсягу елементарних знань, а вказувала на важливість уміння дитини вчитися, формувати уміння навчальної діяльності, організованість, дисципліну, вмотивованість дитячої навчальної праці [23].

Вивчення педагогічної спадщини О. Усової свідчить про те, що саме вона стала засновницею наукового підходу щодо вирішення питання підготовки дітей до школи. Саме її наукові праці дали наукову основу прикладній площині цієї проблеми [23].

У фаховій періодичній пресі було опубліковано низку статей, присвячених підготовці дітей до школи, у яких теоретики та практики пропонували власні варіанти вирішення розглянутої проблеми. О. Білозерова,

Г. Борець, Г. Бухман, М. Вовчик-Блакитна, І. Волкова у своїх статтях розглядали зміст, форми, методи, засоби, підходи щодо процесу підготовки старших дошкільників до навчання. Вони приділяли увагу зв'язку закладу дошкільної освіти зі школою, організації життя дітей та виховання їх поведінки.

Науковці М. Вовчик-Блакитна [53], В. Давидов [84], Д. Ельконін [84], С. Рубінштейн [56], О. Усова [23] зробили вагомий внесок у надбання дошкільної педагогіки, до якого часто зверталися дошкільні заклади у другій половині ХХ ст. Їх науковий доробок на багато років уперед визначив зміст та можливості підготовки дитини до школи. Особливо цінні розробки Г. Леушиної щодо створення системи дошкільної освіти та підготовки фахівців для дошкільних закладів. Також Г. Леушиною у працях «Розвиток зв'язного мовлення у дошкільника» (1941) та «Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку» (1974) досліджувалася проблема підготовки дитини до школи у процесі розумового й мовленнєвого розвитку, формування у неї елементарних математичних уявлень [23].

Окрім того фахівці дошкільної освіти другої половини ХХ ст. зверталися до довоєнної педагогічної спадщини відомої діячки дошкільної педагогіки Є. Тихеєвої, праці якої «Сучасний дитячий садок, його значення та обладнання», «Дитячий садок за методом Є.І. Тихеєвої», «Розвиток мови дошкільника» досить часто публікувалися на сторінках періодики у вказаний період.

Також неоціненний внесок у розвиток дошкільної педагогіки зробила Є. Фльоріна, яка вивчала проблеми естетичного виховання дошкільників засобами мистецтва, особливості образотворчої діяльності дошкільників, художньої літератури, ігрової діяльності. Її дослідницька діяльність розгорталася упродовж шести десятиліть. Її перу належать такі праці як-от: «Дитячий малюнок», «Живе слово у дошкільних закладах», «Естетичне виховання дошкільника», «Гра та іграшка».

Вказані вчені згадуються тому, що у другій половині ХХ ст. вихователі-практики, знаходячись у пошуку ефективних шляхів підготовки дітей до шкільного навчання, постійно зверталися до їхньої педагогічної спадщини.

Учена, лікар-гігієніст Л. Чулицька зробила спробу щодо обґрунтування особливостей фізичної підготовки дітей до шкільного навчання. Досліджуючи проблеми дошкільної гігієни і фізичного виховання дошкільників, Л. Чулицькою було розроблено методику медико-педагогічного контролю фізичного виховання дітей, яка представлена у книгах «Гігієна дитячого садка» (1923), «Гігієна дошкільного віку» (1936) та ін. Результати наукових пошуків вченої послужили основою для діяльності інших вчених та педагогів-практиків [23, с. 317].

У психолого-педагогічних дослідженнях простежувалися численні відмінності щодо підходів до підготовки до навчання дітей старшого дошкільного віку. Однак учені були одностайні у думці, що ефективність шкільного навчання забезпечується завдяки володінню першокласником необхідними первинними для початкового етапу навчання навчальними та пізнавальними якостями, що називаються стартовою готовністю, що згодом розвиваються та удосконалюються.

Науковці дотримуються позиції, згідно з якою, навчання слідує за розвитком, адже ще Л. Виготським визнано, що навчання у школі неможливе без належного рівня психічного розвитку [12, с. 160].

Як зазначає Ю. Косенко, сучасна педагогіка розглядає готовність дитини до навчання у школі як інтеграцію інтелектуальної, емоційної, вольової, морфологічної сфер особистості, а також її психічне і соматичне здоров'я. Однак поруч із поняттям «готовність до шкільного навчання» вживається термін «шкільна зрілість», який у педагогічній науці трактується як досягнення дитиною такого рівня психічного розвитку, який забезпечує їй спроможність навчатися у школі [31, с. 103-107].

Фахівцями відділу дошкільної педагогіки НДІП під керівництвом Є. Сухенко у 60-х рр. розглядалися шляхи ефективної реалізації нових

програм для тогочасних закладів дошкільної освіти, побудованих на засадах запровадження навчання, удосконалення трудового виховання, активізації інтелектуальної та моральної підготовки дитини до шкільного навчання. Виходять у світ наукові збірники на допомогу вихователю дошкільного закладу, створені колективом співробітників указанного відділу [74].

У цей період Є. Сухенко досліджує проблему навчання дошкільників рідної мови, пропонуючи застосовувати різні ігри для навчання дітей мові, ознайомлення дітей із оточуючим світом. У науковій праці «Методика навчання дітей дошкільного віку рідної мови» вчена пропонувала цінний у методичному і дидактичному аспекті матеріал із мовленнєвого розвитку дітей [74, с. 28].

Протягом 1953-1960 років у журналі «Дошкільне виховання» було опубліковано низку статей, присвячених удосконаленню дошкільної ланки освіти. Дослідницею С. Пантюк розроблено їх класифікацію:

1. Загальні підходи підготовки дітей до шкільного навчання.
2. Організація та проведення обов'язкових занять.
3. Мовна підготовка дітей дошкільного віку, навчання дітей елементів грамоти.
4. Формування у вихованців елементарних математичних уявлень.
5. Виховання моральних якостей, зокрема організованої та дисциплінованої поведінки.
6. Наступність у роботі дошкільного закладу і школи.
7. Роль ігрової діяльності у житті дитини.
8. Психологічні вікові особливості дошкільного віку [45, с. 68].

Починають дедалі зростати вимоги до змісту підготовки дітей до школи у закладі дошкільної освіти, вихователі акцентують увагу на її ключових принципах (системність та послідовність), визначають та аналізують причини її недоліків. Є. Сухенко вказала наступні:

- перевага на заняттях матеріалу вербального характеру, з недоступним для розуміння дітей змістом (вірші, оповідання), що є причиною поверхневого його сприйняття;
- невміння педагогів організувати пізнавальну діяльність дітей, яка б ґрунтувалася на інтересі та мотивації;
- пасивний підхід до організації заняття (слухання літературних творів тощо);
- дефіцит застосування ігрових, емоційно насичених методів роботи у підготовці дітей до шкільного навчання, формальний підхід;
- недостатність звернення до стимулюючих методів роботи;
- недотримання принципу наступності у роботі дошкільного закладу і школи [74, с. 94].

Н. Батуріна, О. Лопатіна, К. Лохуарова, А. Павленко, Н. Полякова, А. Рубан, М. Рузін, Є. Станішевська розкрили у своїх публікаціях проблеми підготовленості дітей до навчання в радянській школі.

Б. Білостоцька розглядала особливості виховання у дітей інтересу до школи. Т. Косма, С. Познанський розкрили психологічні передумови готовності дитини до навчання у школі.

І. Волкова та М. Косокіна надавали практичні рекомендації з власного досвіду про співпрацю дитячого садка і школи.

У своїх статтях у фахових журналах З. Борисова, Н. Гов'ядовська, В. Годіна, В. Кузь, М. Новак, Ю. Петраківська, О. Савченко, Н. Хмара розкривали специфіку здійснення принципу наступності у роботі дитячого садка і школи.

Необхідність всебічного теоретичного дослідження проблеми підготовки дітей до школи, їх комфортний перехід у нове середовище, зміст та особливості взаємодії родини та школи, важливість удосконалення фахової підтримки вихователя закладу дошкільної освіти та вчителя початкових класів, зумовили розробку системи дошкільної освіти відомим українським педагогом В. Сухомлинським [69].

Перу В. Сухомлинського належать наукові роботи, присвячені проблемам підготовки та готовності дитини до шкільного навчання. Відомим педагогом визначено першочергові завдання сім'ї, дошкільних закладів, шкіл та вчителів у напрямку забезпечення оптимального освітнього середовища для дитини, у якому б вона мала змогу утвердитися, реалізувати власні життєві перспективи і стверджуватися своє «Я» шляхом навчання, яке природньо відповідає її вихованню й розвитку. Науковий доробок, присвячений вказаній проблемі складають такі праці як «Виховання любові до знань, до школи і вчителя», «Вчити вчитися», «Дорослі в країні дитинства», «Серце віддаю дітям», «Учитель і діти», «Як любити дітей» [70].

Дослідження В. Сухомлинського відрізняються власним баченням, нестандартністю, соціальною незаангажованістю. Педагогічний твір «Серце віддаю дітям» присвячений питанням підготовки дітей до шкільного навчання, їх готовності до шкільного навчання [70]. Вчений розглядав особистісний розвиток насамперед через призму виховання, відзначаючи, що «виховання це - постійне духовне спілкування вчителя і дитини» [70, с. 9].

У Павлівській середній школі завдяки пропозиції В. Сухомлинського було організовано групи з підготовки дітей до школи. Педагог вважав за потрібне відправити дітей до школи за рік до першого класу, спочатку багато батьків були невдоволені. Річна підготовка до шкільного навчання була покликана досконало з'ясувати індивідуальні особливості кожного вихованця [70, с. 19].

У якості базової умови ефективної підготовки дітей до шкільного навчання педагог називав дотримання принципу природовідповідності, тісного зв'язку із природою [70, с. 10].

За словами В. Сухомлинського, важливу роль у підготовці дітей до школи відіграє усвідомлення вихователями всієї важливості виховання дитини у гармонії із природою. Так, на думку педагога, природа - це невичерпне джерело інтелектуального розвитку дитини, проте не варто нівелювати значення суспільних взаємин людей, праці у цій справі [70, с. 17].

В. Сухомлинський дотримувався позиції, згідно з якою у процесі реалізації завдань підготовки дитини до шкільного навчання не слід перевантажувати старших дошкільників надлишковою кількістю інформації, величезною регламентованістю занять в групах підготовки. Саме тому педагог шукав форми і методи роботи зі старшими дошкільниками, які б найбільшою мірою підтримували моральний, розумовий розвиток та виховання дитячої особистості, допомагали здобувати необхідні знання, уміння і навички.

На думку вченого, високий пріоритет мають суб'єкт-суб'єктні взаємини педагога та вихованця на етапі його підготовки до шкільного навчання. В. Сухомлинським акцентується увага на тому, що педагог має усвідомлювати унікальність дитини, важливість спілкування з нею, важливість спільної діяльності, як умови успішної підготовки до школи [70, с. 10].

Погляди В. Сухомлинського на проблему підготовки дитини до шкільного навчання полягають у тому, що не навчання є ключовим і самим важливим компонентом готовності до школи, і не єдина сфера життєдіяльності дитини [70, с. 11].

Жорстка регламентація дитячого життя у закладах дошкільної освіти, позбавляє дитину можливостей розвитку її здібностей і нахилів, позбавляє її індивідуальності [70, с. 18].

В. Сухомлинський дотримувався погляду, що педагог у процесі підготовки дитини до школи повинен залишати для дитини простір для реалізації її пізнавального інтересу, надати можливість самостійного здобуття певних знань, що є вельми актуальним і сьогодні [70, с. 41].

У якості першочергового завдання дошкільної освіти на етапі підготовки дитини до систематичного шкільного навчання педагог називав збереження її здоров'я. Саме тому у роботі з підготовки дітей до школи він пропонував відводити оздоровчим методам особливу увагу. У книзі «Серце віддаю дітям» [70, с. 32].

Таким чином, навіть поверхнєве вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського засвідчує досконалість авторської концепції підготовки дітей до шкільного навчання. Реалізація принципів природовідповідності та науковості за В. Сухомлинським складають обґрунтовану та універсальну модель роботи, яка з успіхом може бути застосована і сьогодні.

У 60-70-ті роки ХХ ст. велися ґрунтовні пошуки у напрямку підготовки дітей до шкільного навчання. Побачили світ наукові розробки, адресовані працівникам дошкільної освіти, які спрямовувалися на організацію роботи з підготовки дітей до школи. Були опубліковані підручники та посібники для студентів педагогічних училищ та вищих навчальних закладів за спеціальністю «Дошкільна педагогіка». Так, С. Сухенко, Т. Косма, О. Лещенко стали авторами підручника «Методика розвитку мови в дитячому садку», що був виданий у 1964 році. У 1972 р. О. Лещенко публікує свою «Методику навчання рідної мови і грамоти». За редакцією А. Богуш було видано підручник «Методика розвитку мови в дитячому садку» у 1977 році. Перу Н. Яришевої належить «Методика ознайомлення дітей з природою», також С. Веретенникова розробила методичний посібник «Ознайомлення дошкільників з природою». За авторством А. Конфорович, та З. Лебедевої було видано підручник «Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку» [74].

Істотними та ґрунтовними були результати дослідження проблеми розвитку психічних процесів у дітей дошкільного віку, проведені В. Котирло [6, с. 2], українським психологом, кандидаткою психологічних наук, завідувачкою лабораторії психології дошкільного виховання Інституту психології України. Вченою глибоко досліджені питання розвитку вольової, емоційної та мотиваційної сфер дітей дошкільного віку, їх підготовці до шкільного навчання. У її науковий доробок складають такі праці, як «Розвиток вольової поведінки у дошкільників», «Дитячий садок і сім'я», «Початковий період у навчанні школярів» [6, с. 3].

Починають активно досліджуватися питання фізичної та фізіологічної готовності дитини до шкільного навчання, її стану здоров'я, прилучення її до оздоровчих практик та здорового способу життя. Згадані проблеми розкрито у працях відомого українського педагога Е. Вільчовського. Його авторству належить система фізичного виховання дітей дошкільного віку, представлена відображена у роботах «Заняття з фізичної культури в дитячому садку», «Рухливі ігри в дитячому садку», «Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку» [74].

З метою оптимізації процесу підготовки дітей до шкільного навчання широкого поширення набуло питання наступності у роботі дошкільних закладів та шкіл. Це у свою чергу вимагало удосконалення самого змісту освіти, ретельний аналіз кількості та якості інформації, виучуваної у початковій ланці школи.

Українськими науковцями у вказаний період розроблялися та перевірялися на практиці провідні засади технології підготовки дітей до школи. У цьому аспекті важливо розглянути наукові здобутки української вченої у галузі дошкільної педагогіки, доктора педагогічних наук, професора, фахівця дошкільної освіти З. Борисової. Вона досліджувала питання морального та трудового виховання дітей, а також вивчала історію дошкільної педагогіки у працях «Історія дошкільної педагогіки: Хрестоматія», «Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка і школи», «Виховання в праці» [74].

Найбільш продуктивним та цінним у сфері дошкільного виховання і підготовки дітей до школи став науковий доробок вітчизняних психологів. Ці напрацювання визнані світовим науковим співтовариством і сьогодні мають виняткову значущість для навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Зокрема, під керівництвом О. Запорожця [27] упродовж 1960-1981 років досліджувалися проблеми підготовки до школи дітей дошкільного віку. Його науковій спадщині належать праці «Розвиток довільних рухів», «Психологія», «Вибрані психологічні праці»: у 2-х томах.

Величезний внесок у вирішення проблеми підготовки дітей до шкільного навчання зроблено Л. Божович [8]. Вона ґрунтовно вивчала особливості розвитку та формування особистості дитини дошкільного віку, її мотиваційної та вольової сфери, довільності поведінки. Л. Божович є автором робіт «Особистість та її формування в дитячому віці», «Проблеми формування особистості» [8].

Ще наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Л. Божович вказувала, що наступність дошкільної і початкової освіти володіє особливими рисами, що виражаються передусім у тому, що дитина старшого дошкільного віку опиняється у новій для неї ситуації розвитку. Вчена у своїх наукових працях висловлювала позицію, що, з однієї сторони, переходу до нової життєвої ситуації сприяє попередній хід розвитку дитини і уможливорюється лише завдяки здобуткам цього розвитку. З іншої сторони, вимоги, які висуває перед дитиною новий етап її розвитку, визначають особливості її подальшого формування психіки» [8, с. 160].

Здійснений ученою аналіз новоутворень дошкільного віку дав їй підстави стверджувати, що таке із них, як «внутрішня позиція школяра», тобто нове ставлення дитини до навколишнього середовища, яке виникає під час вступу до школи, є основним критерієм її готовності до навчання. Ці теоретичні положення дотепер підтверджуються педагогічною практикою [8, с. 103-107].

Л. Венгер був очільником Лабораторії психофізіології НДІ дошкільного виховання. Він досліджував проблеми сенсорного розвитку, розвитку психіки дітей. Його доробок складають праці «Сприймання і навчання», «Педагогіка здібностей», «Діагностика розумового розвитку дошкільників» [10].

Спільними зусиллями науковців Д. Ельконіна та В. Давидова було розроблено теорію розвивального навчання, яка не втратила актуальності та практичного значення в умовах сьогодення теорія навчання. Вона відіграє суттєву роль у підготовці дітей до школи [84].

Також Д. Ельконіну [84] належать такі важливі розробки як періодизація психічного розвитку дитини, метод навчання грамоти на основі звукового аналізу слів. Результати наукових пошуків вченого представлено у працях «Дитяча психологія», «Психологія гри», «Вибрані психологічні праці».

Виняткове значення у напрямку підготовки дітей до шкільного навчання мають наукові погляди доктора психологічних наук М. Поддьякова [50], який досліджував проблеми розумового розвитку дітей дошкільного віку, а саме розвитку мислення. Цінними у практиці підготовки дітей до школи є його праці «Мислення дошкільника», «Розумове виховання дітей дошкільного віку».

Відомі вчені у галузі дитячої психології В. Давидов [84], Д. Ельконін [84], О. Запорожець [27], О. Леонт'єв та інші [37] наголошували на розвитку та ускладненні мотиваційної сфери особистості у дошкільному віці, зокрема на появі у дитини суспільно-цінних мотивів.

С. Рубінштейн вказував, що мотив складає основу характеру особистості. Вчений додавав, що мотиви володіють подвійною функцією. Так, вони активізують і спрямовують діяльність дитини, а також роблять будь-яку діяльність суб'єктивною, вони визначають смисл діяльності людини [56]. Істотним показником готовності дитини до шкільного навчання є також сформованість критичного і активного ставлення до власних знань, можливостей, дій. Наявність вказаних якостей дає дитині можливість оцінити свої дії та їхні результати, співвідносити їх із вимогами вчителя, виявити помилки і, зрештою, виправити дії чи вміння.

У другій половині ХХ ст. інтенсивні пошуки науковців у галузі підготовки дітей до школи визначалися зростанням вимоги до неї у період дошкільного дитинства, збільшенням обсягу інформації, якою необхідно оволодіти дошкільникам, через появу нових наукових галузей, що було відображено у змісті навчання. Все це спричинило виникнення суперечності між бурхливим суспільним розвитком і консерватизмом системи дошкільної освіти. Це зумовило актуалізацію проблеми удосконалення процесу

підготовки дітей до шкільного навчання, необхідність пошуку відповідних часу шляхів та форм роботи, урахування психофізіологічних особливостей дітей дошкільного віку у процесі їх підготовки до школи.

Не лишилися осторонь українські вчені у обґрунтуванні методики та практики підготовки дітей до шкільного навчання у вказаний період. Результати їх наукових досліджень актуальні і сьогодні.

Український педагог, доктор педагогічних наук, професорка Л. Артемова [2] приділяла увагу проблемам морального виховання дошкільників, особливостей педагогічного керівництва ігровою діяльністю, ознайомлення дошкільників з оточуючим світом тощо («Моральне виховання дошкільників», «Формування суспільної спрямованості дитини-дошкільника в грі», «Навколишній світ у дидактичних іграх»).

М. Стельмахович - основоположник застосування ідей народної педагогіки у дошкіллі [64]. Він обґрунтував концепцію української етнопедагогіки, яка базується на кращих національних зразках виховання, розвитку й освіти дітей дошкільного на основі народної педагогіки. Науковець аргументовано обґрунтував, що український народ володіє величезним арсеналом форм та засобів виховання дітей гуманістичної спрямованості, а етнопедагогіка у своєму розпорядженні має багатий розвивальний потенціал, який з успіхом можна застосувати у процесі підготовки дітей до шкільного навчання. Його перу належать книги «Народна педагогіка», «Українська родинна педагогіка», «Теорія і практика українського національного виховання». У вказаних дослідженнях не тільки представлено ідеї дитиноцентризму і можливості народної педагогіки, однак вони слугують і основою наукової педагогіки, на яку нині опирається концепція підготовки дітей до школи.

70 - 80-ті рр. ХХ ст. характеризувалися активним вивченням радянськими педагогами закордонного досвіду, зокрема досліджували специфіку підготовки дитини до шкільного навчання країн соцтабору - Німецької Демократичної Республіки, Польської народної республіки,

Чехословаської соціалістичної республіки, Угорської народної республіки [74].

У фахових виданнях у другій половині ХХ ст. постійно публікувалися статті, тематику яких складала підготовка дітей до школи. Теоретики дошкільної педагогіки та психології, а також вихователі-практики О. Білозерова, А. Богуш, Л. Божович, Г. Борець, З. Борисова, Г. Бухман, Л. Венгер, М. Вовчик-Блакитна, І. Волкова, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Єременко, О. Запорожець, Ю. Косенко, В. Котирло, О. Леонт'єв, М. Стельмахович, Є. Сухенко, В. Сухомлинський репрезентували власні позиції щодо розв'язання означеної проблеми.

Друга половина ХХ ст. характеризується ґрунтовними пошуками у напрямку підготовки дітей до шкільного навчання. Психолого-педагогічні дослідження мали численні відмінності щодо підходів до підготовки до навчання старших дошкільників. Однак представники педагогічної та наукової спільноти були одноголосні у тому, що ефективність шкільного навчання забезпечується завдяки володінню першокласником стартовою готовністю. Стартова готовність - це необхідні для початкового етапу навчання навчальні та пізнавальні якості, що згодом розвиваються та удосконалюються.

Висновки до першого розділу

Отже, проблема підготовки дітей до школи має міждисциплінарний характер, який включає низку наукових підходів та практичних рекомендацій із психології, педагогіки, філософії, соціології, медицини, гігієни, ергономіки, демографії, економіки, суспільствознавства тощо.

У дослідженні подається визначення таких провідних понять, як «підготовка дітей до школи» та «готовність до шкільного навчання».

Під готовністю мається на увазі не лише наявність низки умінь та навичок, потрібних для навчання в школі, а й, насамперед, необхідний рівень

фізичного, психічного, соціально-особистісного, інтелектуального, мотиваційного, вольового розвитку старшого дошкільника.

Поняття «підготовка до школи» можна трактувати у широкому і вузькому значеннях. У широкому значенні підготовка до школи включає роботу різних соціальних інститутів з навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. У вузькому змісті під «підготовкою до школи» розглядають спеціальну підготовку дитини дошкільного віку до школи у ЗДО та групах при школах для забезпечення дотримання принципу наступності між дошкільною ланкою освіти та початковою школою.

Готовність до школи можна розглядати як результат освітньої роботи з дітьми зусиллями ЗДО і сім'ї упродовж усього дошкільного віку. Досягнення високого рівня готовності до шкільного навчання складає основу успішності і емоційного благополуччя майбутнього першокласника. Завдяки підготовці до школи забезпечується необхідний рівень розвитку і перспектива продуктивного просування дитини в її освіті.

Результатом підготовки до школи є наявність у дитини комплексу рис та якостей, що дозволять успішно подолати кризу переходу від гри до шкільного навчання з мінімальними ризиками для здоров'я, спілкування, діяльності.

Процес підготовки до школи повинен відповідати загальним вимогам організації сучасного освітнього процесу в ЗДО, потребує відбору змісту, педагогічних методів, засобів, умов діяльності.

Визначено основні складові готовності дитини до школи, а саме: фізіологічну, психологічну, соціальну, дидактичну.

О. Усова стала засновницею наукового підходу щодо вирішення питання підготовки дітей до школи.

Фахова періодика постійно публікувала статті, присвячені підготовці дітей до школи. Теоретики та практики дошкільної педагогіки та психології О. Білозерова, А. Богуш, Л. Божович, Г. Борець, З. Борисова, Г. Бухман, Л. Венгер, М. Вовчик-Блакитна, І. Волкова, В. Давидов, Д. Ельконін,

В. Єременко, О. Запорожець, Ю. Косенко, В. Котирло, О. Леонтєв, М. Стельмахович, Є. Сухенко, В. Сухомлинський пропонували власні варіанти розв'язанні вказаної проблеми.

У другій половині ХХ ст. велися ґрунтовні пошуки у напрямку підготовки дітей до шкільного навчання. Психолого-педагогічні дослідження мали численні відмінності щодо підходів до підготовки до навчання старших дошкільників. Проте представники педагогічної та наукової спільноти були одностайні у тому, що ефективність шкільного навчання забезпечується завдяки володінню першокласником стартовою готовністю. Стартова готовність - це необхідні для початкового етапу навчання навчальні та пізнавальні якості, що згодом розвиваються та удосконалюються.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ У ПРАКТИЦІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

2.1. Нормативно-правові засади підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст.

Підготовка дітей до шкільного навчання як проблема педагогічної науки була піднята ще у 20-30 роках, однак системна та міждисциплінарна наукова розробка цього питання була розпочата у 1945 році. Саме тоді побачило світ «Керівництво для вихователя дитячого садка» [75].

Зміст підготовки дітей до школи відповідно до цього документу, складала тільки розумова (дидактична) підготовка і було визначено обсяг знань, якими має опанувати дитина старшого дошкільного віку під час спеціально організованих занять дошкільному закладі [75].

Ще раз слід підкреслити, що знання, які складали підготовку до школи, у повоєнні роки, цілковито відповідали завданням, які необхідно було розв'язати дорослим, які полягали у відновленні зруйнованої економіки.

«Керівництво для вихователя дитячого садка» [75] декларувало проведення обов'язкових організованих занять, проте методику їхнього проведення, а також певних рекомендацій щодо їхнього змісту та форми не пропонувалося. Педагоги проводили вказані заняття на власний розсуд, підготовка до школи була епізодичною, несистемною. Таким чином, пошуки вирішення проблеми підготовки дітей до школи знаходилися тільки на зародковому етапі, що вимагало ґрунтовних науково-методичних кроків.

Після 1945 року науковцями у співпраці з практиками дошкільної освіти вперше репрезентовано конкретні методичні матеріали для підготовки дітей до школи у дидактичному напрямку. Серед них: «Лічба й число в дитячому садку», «Рідна мова в дитячому садку», «Фізичне виховання дітей», «Організація занять в дитячому садку», «Творчі ігри в дитячому садку»,

«Ознайомлення дітей з природою», «Робота дитячого садка з сім'єю». Слід додати, що питання організованої підготовки вихованців до школи не мали всебічного характеру, а спрямовувалися на дидактичну, інтелектуальну готовність дітей до школи, не передбачаючи фізичного, соціального, психологічного видів готовності.

Важливою подією післявоєнної освіти стало те, що у 1949 році у тогочасній Україні вводилася обов'язкова семирічна освіта, що за свідченням М. Шабаєва, підвищило рівень вимог до підготовки дітей до школи [23, с. 311].

На теренах України суттєво зросла кількість закладів дошкільної освіти, зокрема, почала розвиватися також і мережа сільських дитячих садків завдяки низці державних документів щодо регуляції відповідних заходів. Було оприлюднено низку постанов державного рівня, спрямованих на активізацію роботи закладів дошкільної освіти. Так, у 1949 році вийшла Постанова ЦК ВКП(б) Ради Міністрів СРСР «Про заходи з розширення дитячих дошкільних закладів і пологових будинків та покращанню їх роботи», у цьому ж році підписано Указ президії Верховної Ради СРСР «Про покращення справи державної допомоги багатодітним та самотнім матерям і покращення умов праці і побуту жінок», набула чинності у 1956 році Постанова Ради Міністрів СРСР «Про подальші міри допомоги жінкам-матерям, працюючим на підприємствах і в установах» [23, с. 313].

У державних документах наголошувалося на важливості розбудови закладів дошкільної освіти, облаштуванні ігрових кімнат та майданчиків, турботі про здоров'я підростаючого покоління, його оздоровленні і загартуванні тощо. Підготовка дітей до школи мала здійснюватися під час організованих занять, мета яких полягала у розвитку мовлення, формуванні первинних математичних уявлень, турботі про фізичний та естетичний розвиток. Нова редакція «Керівництва для вихователя дитячого садка» побачила світ у 1953 році [75]. Серед провідних завдань «Керівництва» вказувалося створення комплексних програм виховного процесу в закладах

дошкільної освіти, які б опиралися на системну роботу з дошкільниками до їх вступу до школи. «Керівництво для вихователя дитячого садка» розроблене під контролем провідних інституцій освіти у СРСР - Академії педагогічних наук та Академії медичних наук. Таким чином, є підстави вважати, що проблему підготовки дітей до шкільного навчання почали досліджувати не тільки у контексті дидактичної готовності, а й прийняли до уваги фізіологічну, морфологічну готовність дитини до школи.

Початок 1950-х років ознаменувався активним обговоренням проблеми підготовки дитини до шкільного навчання у тогочасній педагогічній спільноті. Вчена Є. Сухенко, завідувач сектору дошкільної педагогіки УНДПУ долучилася до обговорень, її наукові дослідження були високо оцінені. Результатом її дослідницької діяльності стали більше 45 друкованих праць у галузі дошкільної педагогіки, зокрема, присвячені проблемам навчання дітей дошкільного віку рідної мови [74, с. 27].

На початку другої половини ХХ століття проблема підготовки дітей до шкільного навчання стає предметом активного обговорення педагогічного співтовариства. У 1951 році відбулася наукова сесія Українського науково-дослідного інституту педагогіки, на якій виступила Є. Сухенко з доповіддю про проблеми дошкільної освіти «Навчання рідної мови в дитячому садку» [74]. Науковець відзначила роль мови для особистісного розвитку у дошкільному віці, вказала шляхи опанування нею на етапі підготовки дитини до шкільного навчання.

В доповідях та виступах наукової сесії Українського науково-дослідного інституту педагогіки, висунуто та обговорено низку важливих питань.

Серед яких ідейність змісту мовного матеріалу, який використовують вихователі з дошкільниками, зв'язок мови та мислення як основи пізнання дитиною оточуючого світу. Наголошувалося на необхідності підсилення уваги до оволодіння дошкільниками граматичною стороною рідної мови, граматичними категоріями у процесі ігрової діяльності, на заняттях, під час розповідей, переказу. Також наголошувалося на важливості всебічного

застосування в роботі з дошкільниками творів російського та українського фольклору [74, с. 44].

Учасниками сесії акцентувалася увага на необхідності удосконалення якості процесу мовного розвитку в закладах дошкільної освіти, культури мовного середовища дитини. Відзначалася необхідність високого рівня володіння вихователями українською і російською мовами [74].

Серед недоліків підготовки дітей до шкільного навчання фахівці дошкільної освіти відзначили недооцінку систематичного навчання дітей мові, недостатність уваги до засвоєння дітьми граматичного ладу рідної мови, формальність у проведенні словникової роботи, недооцінку роботи над звуковимовою як важливим чинником ефективного засвоєння дітьми правильного усного та писемного мовлення в школі [74.].

Учасники сесії обґрунтували необхідність у допомозі Міністерства освіти УРСР у формі розробки методичних вказівок про перебудову роботи з мови в дитячих садках. Учасники вважали важливим створення програм із рідної мови для закладів дошкільної освіти, які б передбачали врахування специфіки української мови. Учасники запропонували розробити хрестоматію для читання дошкільникам, яка б містила зразкові тексти для переказів, а також збірники українського та російського фольклору, засоби наочності для мовної роботи [74, с. 45.].

Таким чином, проблеми дидактичної підготовки дитини до шкільного навчання, у тому числі мовної та математичної, стали темою активного обговорення вченими та вихователями практиками у наукових публікаціях, статтях фахової періодики, на тематичних конференціях тощо.

У 1955 році опубліковано документ «Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка», який укладено, опираючись на «Керівництво для вихователя дитячого садка», однак у його змісті виокремлені окремі змістові напрямки. За цими напрямками детермінувалися вимоги до обсягу знань, умінь і навичок випускника закладу дошкільної освіти перед початком шкільного навчання [23, с. 314].

Зміст «Програмно-методичних вказівок для вихователя дитячого садка» щодо дітей старшого дошкільного віку складала вісім розділів («Завдання виховання і особливості віку дітей», «Організація життя дітей і виховання поведінки», «Фізичне виховання», «Ігри», «Рідна мова і ознайомлення з оточуючим», «Лічба», «Малювання, ліплення, апплікація», «Музичне виховання») у яких було представлено обсяг підготовки дітей до шкільного навчання [23, с. 314].

У розробці змістових ліній документа брали участь авторитетні науковці сектору дошкільного виховання Академії педагогічних наук. Є. Радіною розроблено програмно-методичні вказівки щодо ознайомлення дітей із оточуючим світом, Л. Пен'євською - щодо рідної мови, В. Нечаєвою щодо конструктивної діяльності, Н. Сакуліною вказівки щодо образотворчої діяльності, Г. Леушиною - щодо лічби [23, с.296].

Таким чином, прослідковується еволюція процесу підготовки дітей до шкільного навчання: від розрізнених видів готовності (дидактичної, інтелектуальної) до фізіологічної, соціальної, психологічної, тобто набувати комплексності. Автори «Програмно-методичних вказівок для вихователя дитячого садка» акцентували також увагу на значенні дотримання принципу наступності між діяльністю закладу дошкільної освіти і школи у питаннях підготовки дітей до шкільного навчання, готовності до нього.

Отже, у третьому «Керівництві для вихователя дитячого садка» окреслено конкретний зміст та вимоги підготовки старших дошкільників до школи, сформульовано вимоги до підготовки дітей до системного шкільного навчання, зокрема у напрямку мовної й математичної готовності.

У 1958 році набув чинності закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». Закон закріплював впровадження загальної обов'язкової восьмирічної освіти, було внесено зміни щодо змісту підготовки дитини до школи [23, с. 315].

Насамперед у Законі було зацентровано увагу на політехнізації всіх рівнів освіти, у тому числі і дошкільної. Противником цього був

В. Сухомлинський [70], на його думку політехнізація освіти могла призвести до нівелювання гуманітарного аспекту освіти, що могло спричинити низку негативних наслідків для всієї освітньої системи. Педагог тоді навіть написав листа до М. Хрущова у 1958 році. Проте реформа розпочалася. Також В.Сухомлинський мав свою, протилежну суспільній думці позицію щодо підготовки дітей до шкільного навчання.

У 1959 р. вийшла Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшенню виховання та медичного обслуговування дітей дошкільного віку» № 949)», згідною з якою було задекларовано створення цілісної системи виховання дітей дошкільного віку. Тоді ж було створено новий тип закладу дошкільної освіти - ясла-садок, функція якого полягала у вихованні та освіті дітей від народження до семи років [23, с. 315].

До наукового обігу було введено низку термінів, які свідчать про інтенсифікацію роботи з підготовки дітей до шкільного навчання: «дошкільний заклад», «наступність дошкільного виховання та шкільного», «ясла-дитячий садок», «обов'язкові заняття», «фронтальні заняття», «підготовка дітей до школи».

Також доречно згадати, що робота дошкільних закладів, особливо у сфері підготовки дітей до школи, ретранслявала ідеї побудови соціалістичного суспільства. До кола завдань дошкільної освіти віднесено спрощене моделювання суспільного життя, зокрема і політехнізація.

Таким чином, панівна ідеологія суспільства виявляла системний і цілісний вплив на напрямки та зміст дошкільної освіти, у тому числі і на підготовку старших дошкільників до шкільного навчання, відображаючи його нагальні потреби, оминаючи індивідуальність особистості дитини, її потреби та запити.

На початку 60-х рр. ХХ ст. було представлено проект «Програми виховання в дитячому садку», що спричинило активне обговорення проблеми

фахівцями дошкільної освіти, у публікаціях періодичної преси, у тому числі і в журналі «Дошкільне виховання» [74].

Поява проекту цього документа засвідчує активізацію розгляду проблеми підготовки дітей до школи. У дошкільних закладах з'являлися спеціальні групи підготовки дитини до школи, до числа завдань яких відносилось формування знаннєвої бази, навичок, що складають передумови для виникнення навчальної діяльності, звичок і емоційної сфери з метою успішної адаптації дітей до школи [74].

Проектом «Програми виховання в дитячому садку» визначаються на завданнях і зміст роботи з формування у старших дошкільників необхідних знань, умінь і навичок, необхідних для адаптації у початковій школі. Однак проте фахівці-практики тогочасної дошкільної освіти зауважували про невизначеність змісту моральної підготовки, яку потрібно проводити з дитиною у процесі її загального до шкільного навчання.

Так, за словами Г. Борець не враховано завдання з розвитку логічного мислення, недостатньо уваги зверталось на розвиток мови, на вихованні у дітей уміння контролювати себе, формуванні довільної сфери. Також серед недоліків вказаної програми можна назвати те, що в ній не було передбачено і чітко зосереджено увагу на формуванні у дітей графічних навичок [78].

Поверхнево, на думку Г. Борець, було сформульовано опанування старшими дошкільниками мовою. Тому, на її думку, роботу в цьому напрямку в тогочасному закладі дошкільної освіти слід удосконалювати, щоб під час знайомства з оточуючим світом і спостереження діти здобували нові поняття, вчилися мислити [78].

Вихователі-практики, визначаючи коло проблем підготовки дитини до школи, також озвучували побажання щодо більш детальної та досконалої розробки питань морального виховання та соціалізації особистості, прилучення до реалій суспільного життя, особливо її виховання. Г. Борець підкреслювала, що старший дошкільний вік є періодом формування у дітей моральної та довільної сфери, а тому, буде доречно, якщо у новій програмі

для дошкільних закладів буде зроблено більший акцент на моральному вихованні.

За словами Г. Борець, невід'ємний компонент підготовки дитини до шкільного навчання складає виховання самостійності, працелюбності, взаємодопомоги, взаємоконтролю і самоорганізованості [78].

Початок 60-х років ознаменовується зростанням рівня організаційної та методичної роботи зі створення й діяльності колгоспних дошкільних закладів. Документально це підтверджується прийняттям «Положення про колгоспний дитячий садок», датоване 1960 роком. Причиною цьому послужила потреба у трудових ресурсах для сільського господарства, у молодих кадрах, фахівцях. Міністерством освіти УРСР та Науково-дослідним інститутом педагогіки України проводилися Республіканські педагогічні читання з питань роботи колгоспних дошкільних закладів [40].

До діяльності сільських дошкільних закладів висувалися завдання, аналогічні міським дитячим садкам, а тому проблема підготовки дітей до школи була у пріоритеті. Обов'язковою формою освітньої роботи ставали організовані заняття у групах дітей старшого дошкільного віку, було зацентовано більшу увагу на мовній і математичній підготовці до шкільного навчання, більш інтенсивно розглядалися питання вивчення явищ природи; підкреслювалася необхідність дотримання наступності у роботі дошкільного закладу і школи тощо [40].

Значну увагу до проблеми підготовки дітей до школи у 60-х рр. звертали у всіх областях України, залучаючи вчених та педагогів-практиків. У 1962 році у місті Донецьку проводилося Виїзне засідання відділу переддошкільної та дошкільної педагогіки [75]. Захід проводився з метою широкого обговорення педагогами-практиками, методистами дошкільної освіти, педагогічною громадськістю дослідження наукових співробітників інституту педагогіки з такого важливого питання, як розвиток мовлення дитини у підготовці її до школи. Учасниками наукового засідання стали фахівці

дошкільної освіти з усіх областей УРСР, вчені - всього понад 650 чоловік [75].

Упродовж 60-х-70-х рр. ХХ ст. особливо плідно відбувалася розбудова українського дошкілля. Насамперед у цей час відзначалася стійка тенденція до зростання кількості закладів дошкільної освіти і зростання кількості дітей, охоплених суспільним дошкільним вихованням. За даними Г. Улюкаєвої, у місті Києві дошкільні установи відвідувало 65% дітей-дошкільників, у Севастополі - 60%, у Дніпропетровській області - 46%, у Донецькій - 45%, у Харківській - 38%, в Одеській - 34% [23, с. 316].

Наступний етап тривав протягом 1960-1983 років. Він характеризувався удосконаленням процесу формування змісту підготовки дітей до шкільного навчання на міждисциплінарних засадах. У вказаний період побачили світ багато цілісних і системних наукових праць із дошкільної педагогіки та дитячої психології, у яких було репрезентовано завдання підготовки дітей до школи.

Вказаний етап є значущим і з тієї причини, що 1960 р. є роком створення Інституту дошкільного виховання Академією педагогічних наук СРСР, на чолі якого стояв видатний учений О. Запорожець [27]. Серед пріоритетних завдань Інституту знаходилася розробка Програми виховання дітей дошкільного віку. Робота у цьому напрямку здійснювалася всесторонньо та масштабно, на що вказує залучення багатьох фахівців у сфері педагогіки, психології, фізіології, гігієни, медицини із усіх республік СРСР. Проект програми було створено до кінця 1960 року [74], а кінцевий варіант було затверджено у 1962 році, який було названо «Програма виховання в дитячому садку» [74].

Програма була присвячена питанням освіти та виховання дітей дошкільного віку, а також їх підготовці до шкільного навчання. Зокрема, у розділі «Навчання на заняттях» розкривалися питання освіти дітей дошкільного віку, забезпечення принципу системності навчання, опанування

належними інтелектуальними та поведінковими знаннями, уміннями та навичками, розглядався процес морального виховання тощо [74].

Мета «Програми виховання в дитячому садку» насамперед полягала у забезпеченні системності виховання, навчання та розвитку особистості дитини дошкільного віку, а також у ній підкреслювалося значення і пріоритетність наступності дошкільного закладу і початкової школи [74].

«Програма виховання в дитячому садку» була побудована відповідно до низки принципів: ідейності змісту програмового матеріалу, його відповідності завданням комуністичного виховання, єдності навчання та виховання, цілісності і безперервності педагогічного процесу виховання та навчання дітей від народження до вступу до школи, систематичності і послідовності навчального матеріалу, поступового ускладнення, вікового принципу визначення загальних та конкретних завдань, які здійснюються шляхом участі у різних видах діяльності (ігровій, навчальній, трудовій, побутовій), концентричності, яка полягала у поверненні до раніше вивченого матеріалу на більш високому, просунутому рівні [74].

У Програмі давався чіткий регламент режиму проведення навчальних занять, відпочинку, сну, прогулянок, ігрової, дозвілєвої діяльності, часу на гігієнічні процедури тощо.

У 1969 році з'явилася друга редакція «Програми виховання в дитячому садку», у ній було представлено важливі досягнення дошкільних педагогів, психологів, фізіологів. Протягом довгого періоду «Програма виховання в дитячому садку» була провідним документом, який визначав зміст та обсяг підготовки дітей до школи. Її багаторазово перевидавали, удосконалювали та доповнювали. Так, у 1978 р. Програма вийшла у восьмій редакції. У документі вичерпно було представлено завдання роботи з контингентом старшої групи дошкільного закладу - «підготовка дітей до шкільного навчання» [75].

Наприкінці 70-х років ХХ ст. у дошкільній педагогіці ще більше актуалізувалася проблема підготовки дітей до школи. У закладах дошкільної

освіти докладалося багато зусиль до створення груп підготовки до шкільного навчання, до розробки її змісту, відповідних форм і методів роботи.

Актуальність підготовки дітей до школи була викликана рішенням XXVI з'їзду комуністичної партії, у якому було задеклароване завдання зі створення передумов для послідовного переходу до навчання з шестирічного віку в загальноосвітній школі. У країні було розгорнуто масштабний експеримент за участю дошкільних закладів і загальноосвітніх шкіл, але й міністерства освіти УРСР, Науково-дослідного інституту, Науково-дослідного інституту психології, Науково-дослідного інституту гігієни, профільних кафедр вищих навчальних закладів. Першочергова мета експерименту полягала у виявленні готовності дітей шестирічного віку до навчання у загальноосвітній школі. Однак експеримент засвідчив, що здебільшого шестирічки не готові до навчання в загальноосвітній школі. Тільки у 1986-1987 роках розпочався масовий перехід на навчання у початкових класах із шести років [45].

Початок істотних трансформацій у підготовці дітей до школи на законодавчому рівні був покладений у документі «Основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи», у ньому закріплено перехід на навчання з шестирічного віку.

Перехід здійснювався поступово, адже паралельно до шкільного навчання зараховувалися діти і 6 і 7-ми-річного віку, підготовка здійснювалася як у школах, так і в дошкільних закладах. Було розроблено єдиний зміст шкільної та передшкільної підготовки дітей. у 1984 році вийшла Постанова Ради Міністрів СРСР «Про подальше поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовку дітей до навчання у школі» [45]. Перед педагогічною спільнотою було поставлене завдання, що передбачало розробку типової програми підготовки дітей до шкільного навчання .

Українські вчені-педагоги та психологи розпочали ґрунтовну роботу зі створення системи і розробки змісту підготовки дітей до школи. Разом із тим підготовка до школи здійснювалася у дитячих садках у групах підготовки до

шкільного навчання, а також у школі та в умовах сімейного виховання. Побачили світ спеціальні рекомендації для закладів освіти всіх рівнів, на які покладалася реалізація завдань підготовки дітей до школи.

Була розроблена універсальна програма «Типова програма виховання і навчання в дитячому садку» [45], зміст освітньої роботи було представлено за наступними розділами: «Організація життя і виховання дітей» і «Навчання на заняттях» зі змістовими особливостями для кожної вікової групи та спрямованістю на розвивальний аспект навчання. Зокрема, у розділі «Навчання на заняттях» вперше у старшій групі детерміновано необхідність формування первинних умінь навчальної діяльності, серед яких організаційні уміння керувати своєю діяльністю, навички роботи за вимогами вихователя, узгодження своїх дій із діями інших дітей [45, с. 102].

Вже у другій молодшій групі вперше було визначено самостійні розділи навчально-виховної роботи «Ознайомлення з навколишнім» та «Виховання інтересу до явищ суспільного життя». Побудова розділів була здійснена згідно з тематичним принципом шляхом чіткого розмежування змісту за наступними напрямками: формування знань про природне та предметне довкілля, формування уявлень про суспільне життя.

Зміст матеріалу нового розділу «Формування уявлень про природу» репрезентовано за лініями, що відображали ключові біологічні закономірності: різноманітність живої природи, світу рослин, взаємозв'язок між існуванням живих істот та факторами зовнішнього середовища. У розділі розмежоване засвоєння змісту про неживу та живу природу за кварталами [45, с. 102].

У «Типовій програмі виховання і навчання в дитячому садку» уперше визначено як самостійний розділ «Розвиток мовлення». Мета розділу полягала у формуванні в дітей мовних і мовленнєвих умінь і навичок: відбору потрібного слова із синонімічного ряду, формування виразності мовлення, мовних і немовних засобів, використання прийомів зіставлення, порівняння слів, опанування елементами словотвору і словозміни, розвиток

фонематичної і звукової сторін мовлення, що можна здійснити лише у процесі занять з розвитку мовлення в усіх вікових групах [45, с. 103]

Отже, провідним і кінцевим завданням дошкільного закладу вказувалася підготовка дітей до шкільного навчання, яку доцільно було розпочинати з першого дня перебування дитини у ньому.

Вихователям дитячих садків належало вирішити низку різноманітних освітніх, розвивальних, навчальних завдань з метою підготовки дитини до школи. Затверджувалися спеціальні програми, у яких було обґрунтовано зміст і об'єм навчального матеріалу, яким мала опанувати дитина в закладі дошкільної освіти. В якості актуальних було визначено завдання, спрямовані на ранню соціалізацію дошкільників, їх психічний розвиток. Особлива увага була зосереджена на розвитку процесів мислення, діалогічних та монологічних умінь. Це підтверджує величезна кількість тематичних публікацій О. Леонтєва, К. Лохуарової, З. Борисової, О. Проскури у вказаний період.

Вихователі-практики акцентували увагу на необхідності плавності, мінімальної травматичності переходу дитини від життя у дитячому садку до шкільного навчання. Тому реалізація принципу наступності мала передбачати максимальне наближення змісту виховання та навчання у дошкільному закладі до змісту початкової школи. Вихователі дошкільних закладів зауважували, що розрив між дитячим садком і початковою школою негативно відображається на успішності дитини у навчальній діяльності.

За словами педагога-практика Н. Хмари, наприклад, реалізація роботи з естетичного виховання не отримує відповідної наступності в роботі дошкільного закладу і початкової ланки школи. Естетичний смак, розвинений у дітей вихователями дитячих садків, згасає. Також вона констатувала відмінності у тривалості уроку (45 хв.) і заняття у дитячому садку (25 хв.) [9, с. 14].

Наступний період розпочинається за часів здобуття незалежності українською державою. Суспільні умови розбудови України склалися у

добу інформатизації, глобалізаційних змін, інтеграційних процесів, інтелектуалізації. Докорінні трансформації державного устрою, а також перехід до постіндустріального суспільства викликали появу нових вимог до розвитку особистості дитини дошкільного віку, до діяльності педагогів дошкільної ланки освіти, а також до системи суспільного дошкільного виховання. На цьому етапі відбувалися нові пошуки українських учених у галузі дошкільної педагогіки А. Богуш, Г. Беленької, О. Богініч, Н. Гавриш, О. Долинної, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Панасюк, Т. Піроженко, Т. Поніманською, Л. Якименко у напрямку підготовки дітей до школи.

У перші роки незалежності було розпочато розробку нових програм, у яких підготовка дітей до школи відігравала б істотну роль і стала б важливим завданням дошкільної педагогіки.

В роки незалежності під керівництвом Л. Артемової [1] розроблено Концепцію національного дошкільного виховання в Україні.

Важливі та цінні педагогічні праці В. Кузя, який є засновником та дослідником концепції «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад» [40]. Результати його наукових пошуків, репрезентовані у дослідженні «Основи національного виховання: концептуальні положення» підтверджують важливість дотримання принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти, а також процесу підготовки дітей до шкільного навчання.

Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) прийнята у 1993 році, у ній окреслено загальну стратегію освітньої системи. Зокрема, дошкільна розглядалася як важлива первинна ланка системи неперервної освіти, особистісного становлення та розвитку. У програмі було підняте питання розробки нового єдиного Державного стандарту дошкільної освіти. У суспільстві виникла потреба перегляду підходів до змісту та організації дошкільної освіти, необхідно було розробити відповідний науково-методичний апарат процесу підготовки дітей до шкільного навчання [21].

Бурхливий суспільний розвиток, його спрямованість на інтеграцію до європейського освітнього простору, глобалізація всіх сфер життя, абсолютна інформатизація, у процесі якої відбувається збільшення інформаційних потоків в усіх сферах, потребували серйозної переоцінки змісту дошкільної освіти, особливо на етапі підготовки дітей до школи. Цілком очевидно, що самостійно вирішити це завдання сім'я, зазвичай, не здатна. Як результат активної науково-пошукової діяльності вчених, можна констатувати значну кількість програм у галузі української дошкільної освіти, у яких відображено власні позиції щодо підготовки дітей до школи.

Наприкінці ХХ ст. під керівництвом українського педагога, кандидатки педагогічних наук З. Плохій було створено першу в незалежній Україні програму виховання і навчання дітей дошкільного віку «Малятко», Перша програма виховання дітей дошкільного віку «Малятко», яку рекомендувала колегія Міністерства освіти України в 1991 р. [45].

Зміст програми складала окремі розділи, участь у складанні яких взяли відомі вчені у галузі дошкільної педагогіки, а також практикуючі вихователі.

Так, науковці Т. Гурковська, І. Карабаєва, С. Кулачківська, С. Ладивір, Л. Літвін, Т. Мдзелурі, Т. Піроженко, Л. Подоляк стали авторами розділів «Дошкільне дитинство: особливості розвитку», «Психологічні вікові характеристики дітей», «Діти, які потребують підвищеної уваги». Л. Артемовою, Е. Вільчковським, М. Мельничук та О. Стебельською, розроблено розділ «Виховуємо здорову дитину. Гра». Т. Поніманській, Г. Марочко та З. Плохій належить авторство розділів «Рідна природа», «Дитина і навколишній світ». А. Богуш та К. Стрюк - автори розділів «Мовленнєве спілкування» та «Художня література, Н. Баглаєва та К. Щербакова - автори упорядники розділу «Цікава математика».

Також не обійшли стороною мистецький розвиток та творчість дітей, адже у програмі передбачено розділи «Образотворче мистецтво» (В. Ждан, Н. Кириченко, Г. Підкурманна, В. Інжестойкова, Л. Сірченко),

«Конструювання» (В. Ждан), «У світі музики» (Т. Науменко), «Праця» (В. Павленчик).

Насамперед у програмі було чітко детерміновано обсяги та зміст знань, умінь і навичок, засвоєння яких покликане забезпечити базис для розвитку та життєдіяльності особистості [45]. Йшлося про зміст підготовки дитини до шкільного навчання та низку конкретних вимог із різних галузей знань, якими необхідно було оволодіти дитині дошкільного віку.

Зміст програм відображає ціннісний компонент виховання та освіти дитини дошкільного віку. Так, у якості ключової мети виховання вказується виховання цінностей, адже вони у більшості визначають потреби, що виявляють вплив на рушійні механізми активності особистості [45].

Трансформації ціннісних орієнтацій незалежної України наприкінці ХХ ст. знайшли своє відображення у цінностях дошкільної освіти, у змісті підготовки дітей до школи. Зміст підготовки до школи базувався на засадах свободи і демократії, ціннісних орієнтирів, які складаються з моральних, громадянських, світоглядних, екологічних, естетичних, інтелектуальних та валеологічних цінностей [45].

Авторами програми були систематизовано завдання й зміст підготовки до навчання грамоти, у підготовчій групі вводилося письмо, формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку, обсяг знань та умінь дітей у межах розділів «Рідна природа», «Дитина і навколишній світ» тощо.

Також було визначено завдання наступності дошкільної та початкової ланок освіти, яке зумовлювалося потребою наступності в навчанні між дитячим садком і школою [45].

Винятково позитивним аспектом програми було визнання у якості головного процесу становлення особистості дитини дошкільного віку у період підготовки до школи саме розвитку, а не навчання.

Отже, низка нормативних документів, серед яких «Керівництво для вихователя дитячого садка», «Програмно-методичні вказівки для вихователя

дитячого садка», «Положення про колгоспний дитячий садок», «Програма виховання в дитячому садку», «Типова програма виховання і навчання в дитячому садку» визначали рівень, обсяг та методику підготовки дітей до школи у другій половині ХХ ст. У документі «Основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи» було задекларовано перехід на навчання з шестирічного віку.

Таким чином прослідковується еволюція процесу підготовки дітей до шкільного навчання: від розрізнених видів готовності (дидактичної, інтелектуальної) до фізіологічної, соціальної, психологічної, тобто набувати комплексності.

Було створено новий тип закладу дошкільної освіти - ясла-садок, функція якого полягала у вихованні та освіті дітей від народження до семи років.

Виявлено, що робота дошкільних закладів, особливо у сфері підготовки дітей до школи, передавала ідеї побудови соціалістичного суспільства. До кола завдань дошкільної освіти віднесено спрощене моделювання суспільного життя, зокрема і політехнізація.

2.2. Етапи та стратегії становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст.

Окреслюючи шляхи забезпечення підготовки дитини до школи у практиці вітчизняної освіти другої половини ХХ ст., ми вважали за потрібне обґрунтувати періодизацію етапів та стратегій у вирішенні цього питання.

У якості основи періодизації було взято підхід, який базується на розгляді суспільних умов України у другій половині ХХ ст. як важливих чинників змісту підготовки дітей до шкільного навчання.

Визначення вказаних етапів дозволило з'ясувати специфіку суспільних умов, які впливали на появу тих чи інших трансформацій процесу підготовки дітей до школи. Аналіз наявних джерел показав, що зміст підготовки дітей до

шкільного навчання зазнавав якісних змін у відповідності до низки чинників суспільного, економічного, політичного, ідеологічного, глобального, інтеграційного характеру, які мали прямий вплив на освітню галузь України.

У педагогіці склалося уявлення, що критерій являє собою найбільш загальну ознаку, за якою здійснюється порівняння, оцінка і вимір властивостей і якостей об'єкта вивчення.

Основними критеріями щодо визначення етапів та стратегії становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст. стали:

- суспільно-економічні та культурно-освітні показники, які виявляли істотний вплив на дошкільну освіту України і на формування змісту та форми підготовки дітей до школи;
- нормативно-законодавча база, якою визначався регламент підготовки дитини до школи у вказаний період;
- якість, глибина розробленості та змістова характеристика публікацій, у яких було відображено актуальний стан теорії і практики підготовки дітей до школи;
- персоналістичний компонент процесу, який означає наявність ефективних авторських систем, концепцій, методів та технологій дошкільної освіти.

Було виокремлено 5 етапів становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст.

I етап розгортався в умовах повоєнного відродження дошкільної освіти та становлення процесу підготовки дітей до школи протягом 1945-1950 років.

У 1945 році закінчилася Друга світова війна і Україна у складі СРСР гостро потребувала відбудови економіки та народного господарства. Актуальність здобула необхідність участі у цих процесах батьків обох статей, які виховували дітей дошкільного віку. У повоєнний період посилюється рівень освітньо-виховної роботи у тогочасних закладах дошкільної освіти.

У державних документах, сформульованих на основі «Керівництва для вихователя дитячого садка», «Керівництво для вихователя дитячого садка» і «Статут дитячого садка» були представлені завдання, зміст дошкільної ланки освіти, а також були вичерпно визначені методи роботи.

«Керівництво для вихователя дитячого садка» [75], визначало актуальність та складність проблеми готовності до навчання. У цьому контексті вчені також визначили анатомо-фізіологічні та психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку, доцільний для цього віку режим та специфіку роботи з фізичного виховання дітей. Також у «Керівництві» було обґрунтовано наукові положення щодо підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи.

П'ять років тривали наукові пошуки щодо визначення обсягу та змісту роботи у старшій групі закладу дошкільної освіти, розроблялися методи підготовки дитини до школи у відповідності до суспільних умов того часу, які полягали у крайній необхідності повоєнної відбудови країни.

1946 р. ознаменувався прийняттям Закону про п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства СРСР (1946-1950 рр.), згідно з яким передбачалося збільшення фінансування освітньої галузі, зокрема дошкільної освіти.

Суть II етапу періодизації становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст. полягала у розробці проблеми на законодавчому рівні. Цей етап припадає 1951-1959 рр. У ці роки велася активна розробка законодавчої та нормативної бази у напрямку підготовки дітей до школи.

Згаданий вище Закон про п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства СРСР було виконано, а тому розроблялися подальші плани на майбутню розбудову України у складі СРСР та її освітньої системи.

У 1951 р. були затверджені програми для початкових класів та опубліковані видавництвом «Учпедгіз», в яких було визначено ключові вимоги до учнів початкової школи. Це у свою чергу зумовило обґрунтування

низки вимог і до дошкільних навчальних закладів. Перед ними актуалізувалося завдання з удосконалення змісту та форм роботи у напрямку підготовки дітей до школи. У фахових виданнях того періоду невпинно зростала кількість публікацій, присвячених підготовці дітей до шкільного навчання, здобула свою значущість проблема взаємодії дошкільної ланки освіти та школи. Увага акцентувалася на винятковій важливості розробки та запровадження принципу зв'язку виховання та життя. 24 грудня 1958 р. Верховна Рада СРСР прийняла Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». У якості першочергового було визначено поєднання навчання з виробництвом. Прийнятий Закон у якості обов'язкового кроку передбачав впровадження загальної обов'язкової восьмирічної освіти, яка мала на меті участь учнівської молоді у доступних їм формах суспільно корисної трудової діяльності. Це також поширилося і дошкільну освіту, зокрема і на підготовку дітей до школи.

На загальнодержавному рівні прослідковувалася тенденція до покращення матеріального забезпечення дошкільних закладів [40].

В 1953 р. побачила світ третя редакція «Керівництва для вихователя дитячого садка». До процесу розробки та удосконалення роботи щодо підготовки дітей до школи активно долучилася також Академія педагогічних наук РРФСР. Величезний внесок у збагачення теорії та практики дошкільного виховання зроблено дослідницею О. Усовою (1898-1965 рр.) [23].

ЦК КПРС разом із Радою Міністрів СРСР прийняли 19 червня 1959 р. Постанову «Про заходи з дальшого розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшенню виховання та медичного обслуговування дітей дошкільного віку № 949». У цей час також величезна увага у дошкільній освіті акцентується на проблемі формування фізичної готовності дітей до школи, проводяться наукові пошуки з її вирішення.

Також у 1959 р. було покладено початок створенню дошкільних закладів нового типу - ясла-садок, функціонування яких полягало у вихованні дітей від народження до семи років. З огляду на це було розроблене методичне забезпечення для діяльності закладів нового типу - єдина програма виховання дітей раннього і дошкільного віку.

Часові рамки III етапу періодизації становлення підходів вітчизняної педагогіки до підготовки дітей до школи у другій половині XX століття - це 1960-1983 роки. Цей період був етапом власне формування змісту підготовки вихованців дошкільних установ до шкільного навчання на міждисциплінарних засадах.

У 60-х р. XX ст. було покладено початок активної дискусії щодо розгляду проекту «Програми виховання в дитячому садку» у педагогічній спільноті того часу. Так, проект зазначеної Програми був репрезентований до обговорень працівникам дошкільних установ на сторінках фахових періодичних видань, наприклад, у випусках журналу «Дошкільне виховання». Сама ж «Програма виховання в дитячому садку» набула чинності у 1962 р.

Винятково суттєвим кроком у підготовці дітей до школи на початку 60-х рр. XX ст. стало прийняття та імплементація Закону про зміцнення зв'язку школи з життям [74].

У 1960 р. при Академії педагогічних наук СРСР було засновано Науково-дослідний інститут дошкільного виховання на чолі з психологом українського походження О. Запорожцем. Науково-дослідний інститут став осередком міждисциплінарних досліджень, присвячених проблемам виховання, навчання, розвитку дитини. Співробітниками НДІ здійснено інноваційні для того часу ґрунтовні наукові, методичні розробки, присвячені психічному, психофізіологічному і фізичному розвитку дитини дошкільного віку, які здобули популярність та широке визнання не лише в Україні, а й серед закордонних колег.

1961 навчальний рік був особливий тим, що усі дошкільні заклади на теренах України почали здійснювати свою роботу за новою програмою виховання дітей. Упродовж 20 років до 1982 р. згадана «Програма виховання в дитячому садку» була перевидана ще дев'ять разів, щоразу зазнаючи змін та доповнень на вимогу часу. Однак саме у 1970 році набрала чинності «Програма виховання і навчання в дитячому садку», у якій було сформульовано головні положення підготовки дітей до шкільного навчання.

Протягом 1970 - 80-х років початковій школі розпочалося запровадження системи навчання дітей з шести років, а тому актуалізувалася потреба у конкретизації змісту підготовки дітей до школи [45].

60-80-ті роки характеризувалися постійним зростанням в Україні кількості дошкільних установ, оскільки у 1975 р. побачила світ нова «Програма та методичні настанови виховання дітей у дошкільних закладах». Цю програму змінила «Програма навчання і виховання в дитячому садку» [45].

Лабораторією дошкільного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки України та кафедри дошкільної педагогіки Київського державного педагогічного інституту, який нині відомий як Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, було зроблено неоціненний внесок у процес розробки та розв'язання актуальних проблем дошкільної педагогіки.

У 80-х роках зародилася педагогічна ідея, сутність якої полягала необхідності співробітництва між педагогом та дитиною. Серед прихильників вона отримала назву педагогіки співробітництва. Одним із авторів цієї новаторської педагогічної концепції був Ш. Амонашвілі [1].

Педагоги, що були прихильниками педагогіки співробітництва на власний розсуд та досвід втілювали цю ідею педагогіки, що спонукала їх до співтворчості з вихованцем у освітньому процесі, спрямовувала на всесторонній розвиток особистості дитини. Ідея педагогіки співробітництва полягала у прийнятті дитини такою, якою вона є, з її недоліками та

чеснотами, а також спрямована на виховання її як вільної, розвиненої та освіченої особистості.

Розвиток дошкільної педагогіки завжди відбувався у руслі загальних педагогічних процесів, проте через особливий об'єкт дослідження ця наукова галузь розвивалася дещо автономно, а тому на ній менше позначилася шкільна криза офіційної педагогіки в часи соціально-економічного застою. Проте і у дошкільній педагогіці почалися кризові явища, які відбувалися через високу регламентованість освітнього процесу дошкільних установ, надмірне ідеологічне навантаження на зміст виховання та навчання, формальний підхід щодо оцінювання результатів навчально-виховної роботи.

IV етап у становленні підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині XX ст. припадає на 1984-1990 рр. саме на цьому етапі відбувалося реформування змісту підготовки дітей до школи.

Верховна Рада СРСР 12 квітня 1984 р. прийняла Постанову «Про основні напрямки реформ загальноосвітньої і професійної школи». Цією Постановою визначалися пріоритетні завдання у сфері дошкільної освіти та підготовки дітей до школи. Вихід цього документа ознаменував оновлення процесу розвитку дошкільної освіти, і його орієнтація спрямовувалася на демократизацію [80].

Враховуючи положення Постанови «Про основні напрямки реформ загальноосвітньої і професійної школи» у цьому ж році побачила світ Постанова Ради Міністрів СРСР «Про подальше покращення суспільного дошкільного виховання і підготовки дітей до навчання в школі» [45].

Також у 1984 р. було розроблено та затверджено «Типову програму виховання і навчання в дитячому садку» за редакцією Р. Курбатової та М. Поддьякова [50].

На додаток до загальносоюзної програми в Україні у якості її продовження вийшла Програма навчання й виховання у дошкільному закладі для дітей сьомого року життя [45].

У 1986 р. фахівці Міністерства освіти Української РСР та Управління дошкільного виховання України розробили програму виховання та навчання в дитячому садку для дітей з першого року життя (перша група раннього віку) до старшої групи дошкільного закладу (шостий рік життя) [74]. У згаданих документах було розглянуто комплексно, науково і системно проблему підготовки дітей до шкільного навчання. У ці роки зміст підготовки дітей до школи визначався ще й Наказом Міністерства освіти СРСР «Про введення Положення про дитячий дошкільний заклад».

У етап становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст. припадав на 1991-2001 роки. В цей час відбувалося формування новітньої стратегії та інноваційних підходів стосовно підготовки дітей до школи.

Саме в цей період Україна здобула свою незалежність, що стало причиною докорінної зміни підходів до процесу підготовки дітей до школи. Однак сутнісна трансформація суспільного устрою стала також причиною нищівних змін дошкільної освіти. У цей час почала різко скорочуватися кількість закладів дошкільної освіти. Подекуди дошкільні установи змінили свій профіль. Відомчі дошкільні заклади були майже знищені.

Зростання рівня безробіття спричинило зменшення наповнюваності дитячих садків. Матеріальна база дошкільної освіти морально застаріла і перестала відповідати умовам для розв'язання завдань щодо підготовки до школи.

Однак ці роки відзначилися не лише деструктивними явищами у дошкільній освіті, були і позитивні напрацювання та результати. Так, з'явилися нові типи дошкільних установ, розроблялися авторські програми виховання дітей і підготовки їх до школи тощо.

У 1999 р. побачив світ Державний стандарт дошкільної освіти - Базовий компонент, а також програма виховання дітей дошкільного віку «Малюток» [45]. Всі вказані програми були узгоджені із «Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття)» [21].

Серед ключових кроків у становленні та розвитку процесу підготовки дітей до шкільного навчання було прийняття у 2001 р. закону України «Про дошкільну освіту». Прийнятий Закон зумовив початок якісно нового етапу у розвитку дошкільної освіти і в удосконаленні системи дошкільного виховання.

Насамперед Закон України «Про дошкільну освіту» детермінував визначальні принципи дошкільної освіти, ще прискорило розробку колективом вчених під керівництвом О. Проскури, Л. Кочиної, В. Кузьменко у 2003 р. нового варіанту програми виховання і навчання дітей від 3 до 7 років «Дитина» [74].

У таблиці 2.1 представлено основні документи, що визначали процес підготовки дітей до школи у 1945-2001 роках.

Таблиця 2.1

**Основні документи, що визначали процес підготовки дітей до школи
(1945-2001 рр.)**

Рік	Назва документа
1945 р.	Руководство для вихователя дитячого садка
1949 р.	Постанова ЦК ВКП(б) Ради Міністрів СРСР «Про заходи з розширення дитячих дошкільних закладів і пологових будинків та покращенню їх роботи»
1949 р.	Запровадження обов'язкової 7-річної освіти
1955 р.	Керівництво для вихователя дитячого садка. 3-є видання
1955 р.	Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка
1958 р.	Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР»
1958 р.	Запровадження обов'язкової 8-річної освіти
1959 р.	Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по подальшому розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшенню виховання та медичного обслуговування дітей дошкільного віку» № 949)».
1960 р.	Положення про колгоспний дитячий садок Проект «Програми виховання в дитячому садку»

Продовження таблиці 2.1

1962 р.	Програма виховання в дитячому садку
1969 р.	Програма виховання в дитячому садку (оновлена)
1972 р.	Запровадження обов'язкової середньої освіти
1978 р.	«Програма виховання в дитячому садку» 8-е, виправлене видання
1981 р.	XXVI з'їзд партії. Завдання: створити передумови для поступового переходу до навчання з шестирічного віку
1984 р.	Основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи
1984 р.	Постанова Ради Міністрів СРСР «Про подальше поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовку дітей до навчання у школі»
1984.	Типова програма виховання і навчання в дитячому садку
1986/87	Перехід на навчання у початковій школі з 6-ти річного віку
1991 р.	Програма виховання дітей дошкільного віку «Малютко»
1993 р.	Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)
1993 р.	Концепція національного дошкільного виховання в Україні
1999 р.	Друге видання Програми виховання дітей дошкільного віку «Малютко»
2001 р.	Закон України «Про дошкільну освіту»

Визначаючи етапи та стратегії становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст., ми виокремили 5 етапів.

Отже, перший етап відбувався на тлі повоєнного відродження дошкільної освіти (1945-1950 рр.) та становлення процесу підготовки дітей до школи. Під час другого етапу періодизації становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст. відбувалася фундаментальна розробка проблеми на законодавчому рівні, яка тривала з 1951 по 1959 рр. Часові межі третього етапу періодизації становлення підходів вітчизняної педагогіки до підготовки дітей до школи у другій половині ХХ століття відбувався на протязі 1960-1983 років. Цей час був етапом власне формування змісту підготовки вихованців дошкільних закладів до шкільного навчання на міждисциплінарних основах. Четвертий

етап становлення підходів вітчизняної педагогіки у сфері підготовки дітей до школи у другій половині ХХ ст. припадає на 1984-1990 рр. - саме на цьому етапі відбувалося реформування змісту підготовки дітей до школи. Заключний, п'ятий етап припадав на 1991-2001 роки. В цей час формувалася новітня стратегія та інноваційні підходи у підготовці дітей до школи.

Висновки до другого розділу

Рівень, обсяг та методику підготовки дітей до школи у другій половині ХХ ст. визначали такі нормативні документи як «Керівництво для вихователя дитячого садка», «Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка», «Положення про колгоспний дитячий садок», «Програма виховання в дитячому садку», «Типова програма виховання і навчання в дитячому садку» та ін. У документі «Основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи» (1984 р.) було закріплено перехід на навчання з шестирічного віку.

Таким чином прослідковується еволюція процесу підготовки дітей до шкільного навчання: від розрізнених видів готовності (дидактичної, інтелектуальної) до фізіологічної, соціальної, психологічної, тобто набувати комплексності.

Було створено новий тип закладу дошкільної освіти - ясла-садок, функція якого полягала у вихованні та освіті дітей від народження до семи років.

Виявлено, що робота дошкільних закладів, особливо у сфері підготовки дітей до школи, передавала ідеї побудови соціалістичного суспільства. До кола завдань дошкільної освіти віднесено спрощене моделювання суспільного життя, зокрема і політехнізація.

Отже, аналіз етапів та стратегій становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст. дозволив виокремити у згаданому процесі 5 етапів.

Отже, перший етап розгортався на тлі повоєнної розбудови держави та дошкільної освіти (1945-1950 рр.). цей етап якраз є етапом та становлення процесу підготовки дітей до школи. На другому етапі періодизації становлення підходів вітчизняної педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст. здійснювалася фундаментальна розробка проблеми на законодавчому рівні, що тривала упродовж 1951-1959 рр. Третій етап періодизації становлення підходів вітчизняної педагогіки до підготовки дітей до школи у другій половині ХХ століття припадав на 1960-1983 роки. Цей час власне став етапом формування змісту підготовки вихованців дошкільних закладів до школи на міждисциплінарному рівні. Четвертий етап становлення підходів вітчизняної педагогіки у сфері підготовки дітей до школи у другій половині ХХ ст. припадає на 1984-1990 рр. саме на цьому етапі відбувалося реформування змісту підготовки дітей до школи. Заключний, п'ятий етап припадав на 1991-2001 роки. В цей час формувалася новітня стратегія та інноваційні підходи у підготовці дітей до школи.

РОЗДІЛ 3

ЗМІСТ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

3.1. Змістовно-технологічний аспект підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст.

Підготовка дітей до шкільного навчання в другій половині ХХ ст. розгорталася у контексті комуністичного виховання, реалізацією якої займалися різні соціальні інституції, серед яких ясла, дитячі садки, школи, позашкільні заклади, сім'я, громадськість. Їх діяльність закладала науковий базис для практичного розв'язання завдань підготовки дитини до школи, у контексті було створення у СРСР єдиної системи освіти. Провідні наукові основи спрямовувалися на формування громадянина комуністичного суспільства, яке розвивається. На думку Н. Гов'ядовської, М. Ільченко, тільки за умови дотримання балансу та погодженості в спільній роботі сім'ї та школи, сім'ї із дошкільним закладом можливо було реалізувати визначені наукою засади гармонійного та повноцінного розвитку дитини, що у вказаний період стало першочерговим завданням виховання [45].

Актуалізувалася потреба реалізації принципу наступності у навчально-виховній роботі суміжних ланок радянської виховної системи. Принцип наступності полягав у тому, щоб на кожному віковому етапі дитинства вирішувалися не лише притаманні цьому віку завдання виховання і навчання, а щоб робота також перспективно спрямовувалася на підготовку до наступного періоду життя дитини. Саме тому зміст роботи дошкільного закладу і школи ставав у центр уваги педагогічної громадськості.

У зв'язку із прийняттям у 1951 р. програм навчання у початковій школі, було визначено зміст та обсяг основних вимог до учнів початкової школи, що у свою чергу формулювало низку вимог і до роботи дитячих садків. Доволі високі вимоги висувалися до змісту та організації занять у старших групах

дошкільних закладів, адже це була практично єдина можливість підготовки дітей до шкільного навчання. У програмах навчання у початковій школі визначалося, що необхідно забезпечити наступні умови:

- а) чітке налаштування навчальних занять;
- б) всі частини заняття повинні бути логічно пов'язаними;
- в) слід визначити та спланувати кінцевий результат, підсумок заняття;
- г) новий матеріал повинен знаходитися у зв'язку з тим, що був уже засвоєний дітьми на попередніх заняттях;
- д) група має бути максимально активною стосовно оволодіння матеріалом, що вивчається;
- е) вчитель має розробити систему запитань, які послідовно підводять дітей до аналізу цілісного складного змісту, до визначення головних частин і розкриття зв'язків між ними [45, с. 62].

Зміст підготовки дітей до шкільного навчання став предметом постійного обговорення педагогічними колективами дошкільних закладів, батьками, а також вчителями шкіл, де вчилися колишні вихованці дошкільного закладу.

Досвід показав, що грамотно налагоджена робота з дітьми в дошкільному закладі і родині у результаті давала належну підготовку їх до школи. За словами вихователів, сутність уявлень батьків про підготовку дітей до шкільного навчання полягала у попередньому навчанні їх читанню та письму. У практиці сімейного виховання найбільша увага приділялася саме цьому питанню, однак батьки випускали з уваги соціальну, фізичну, вольову готовності дітей до шкільного навчання. Суттєвими були також і організаційні навички дітей, вміння з самообслуговування, дотримання режиму.

Початок другої половини ХХ ст. відзначився тим, що науковці та вихователі-практики намагалися визначити зміст позитивного впливу дитячого садка як на окрему особистість дитини, так і на суспільство в цілому.

Публікації у періодичній та фаховій пресі відображали наукові пошуки та дискусії стосовно зв'язку закладу дошкільної освіти і школи в контексті підготовки дитини до школи та погодження змісту цієї роботи. Зокрема О. Білозерова присвятила свою статтю зв'язку дитячого садка зі школою [4], Б. Білостоцька розглядала проблему виховання у дітей інтересу до школи, І. Волкова розкрила особливості співпраці дитячого садка і школи, В. Годіна розглянула специфіку переходу дітей від дошкільного дитинства до шкільного навчання. Т. Космою розглянуто психологічні передумови готовності дитини до навчання у школі [45].

Немало вчителів зауважували, що більшість дітей, які прийшли до школи з дошкільних закладів, добре розвинені, проте недисципліновані, вони займаються тільки тим, що складає для них певний інтерес, однак зовсім не виявляють вольових зусиль, тобто у них відсутній розвиток вольового компоненту готовності до школи. Вчителі початкових шкіл акцентували увагу на тому, що увага цих дітей має нестійкий характер, вони весь час відволікаються, і вчитель має прикладати багато зусиль для того, щоб забезпечити їм концентрацію на матеріалі уроку.

Під час занять, бесід, розповідей, спостережень на екскурсіях, розглядаючи та аналізуючи картини, слухаючи музику в дошкільному закладі у дітей розвиваються необхідні для будь-якої інтелектуальної діяльності психічні процеси: аналіз і синтез, які вимагають удосконалення, слухання, читання, виховання культури поведінки, естетичних смаків тощо.

Б. Білостоцькою, І. Волковою, В. Годіною, Т. Космою, Г. Люблінською, О. Марушевською, Н. Хохряковою, важливими педагогічними умовами розвитку дитини в дитячому садку у контексті формування у неї готовності до школи називалися удосконалення змісту, урізноманітнення форм і видів діяльності. На сторінках періодичної преси з'являються методичні поради для дошкільних працівників: як, яким способом підібрати найоптимальніші форми роботи і види занять для дошкільника з тим, щоб підготувати його до школи.

Аналіз публікацій на сторінках періодичної преси та змісту методичних посібників вказаного періоду дає змогу відзначити, що у цих матеріалах було розкрито не лише теоретичні погляди науковців, а також відображався актуальний досвід вихователів старших груп дитячих садків. Педагоги дошкільної освіти ділилися професійним досвідом стосовно організації роботи з метою підготовки дітей до школи.

Але хочеться відзначити, що в першій половині ХХ ст. не було системності і послідовності у підготовці дітей до систематичного шкільного навчання. Дослідники О. Білозерова, Б. Білостоцька, І. Волкова, В. Годіна, Г. Люблінська, Н. Рожкова, Н. Сенкевич визнавали, що під час занять в дошкільному закладі досить часто знання, які пропонувалося засвоїти дітям, мали поверховий характер, що ставало причиною неглибокого сприймання матеріалу та його недостатнього усвідомлення. Вчені розглядали цей факт як важливий недолік у діяльності дитячих садків, кінцевою метою яких і розглядалася саме підготовка дітей до шкільного навчання.

За словами А. Рубан, значна увага у підготовці дітей до школи в цей період зверталася на роботу з вивчення рідної мови, яка опиралася на наукову позицію К. Ушинського, який підкреслював, що опанування мовою є правильним показником готовності дітей до навчання в школі [48].

За свідченням вихователів-практиків у другій половині ХХ ст. діти старшого дошкільного віку у процесі підготовки до навчання у школі, вчили та декламували вірші, брали участь у театралізованих іграх та діяльності з драматизації літературних творів та казок, проводилася робота з розвитку у дітей словникового запасу, що передбачала роботу з картинами, діти вчилися виразності мови тощо.

Вихователі дитячих садків ділилися та обмінювалися професійним досвідом стосовно навчання дітей грамотній мові, лічбі, формування навичок трудової діяльності тощо. Наприклад, наголошуючи на необхідності розвитку просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку, педагоги показували, до яких саме дидактичних ігор вони звертаються у своїй роботі.

За словами Н. Сенкевич, для розвитку просторових уявлень у дошкільному закладі слід систематично проводити такі дидактичні ігри, як гра «Навпаки», в якій діти вправляються у визначенні величини, часових відношень, простору, «Що змінилося» тощо. На думку Н. Сенкевич при розповіді за картиною слід, щоб діти вживали слова, які стосуються просторового розміщення [48, с. 198].

Робота у напрямку підготовки дітей до шкільного навчання в дитячих садках згаданого періоду удосконалювалася і була досить результативною. Однак, на думку Т. Пантюк, така оцінка підготовки до школи не є об'єктивною, адже державні вимоги до змісту початкової школи транслиували завдання тогочасного суспільства, а тому передбачали саме таку модель особистості випускника закладу дошкільної освіти. Підготовка до шкільного навчання вважалася успішною, якщо випускник дитячого садка задовольняв та міг виконувати згадані завдання. Саме тому педагоги у досліджуваній період стверджували, що така система підготовки дітей до шкільного навчання була ефективною [45, с. 210].

Найбільше зверталася увага на розвиток мовлення дитини, як на компонент її соціальної й інтелектуальної готовності до школи. Н. Сенкевич відзначала, що до кінця року мова дітей повинна збагатитися та здобути граматичну правильність. Діти повинні навчитися висловлювати власну думку, результати та висновки власних спостережень, переживань, користуватися наявним запасом слів. До кінця навчального року діти вчать правильному складанню речень, узгодженню слів за родом, числом і відмінком. Н. Сенкевич додавала, що важливо формувати у дітей вміння створення зв'язної і зрозумілої для інших невеликої розповіді, вмінню висловлюватися про певний факт. Серед інших умінь та навичок педагог вказувала вміння вголос та мовчки думати, проводити міркування над явищами оточуючого світу, формулювати правильні висновки. До кінця року діти повинні засвоїти початкові навички рахунку, складання задач і їх розв'язування. Важливо було також навчити дітей орієнтуватися у часі та

просторі. У підготовці дітей до школи, на думку Н. Сенкевич, важливою є робота вихователя з формування правильної пози при роботі за столом і навичок тримання олівця [48, с. 199].

У контексті підготовки дітей до школи їх учили бути посидючими під час занять, уважно слухати і запам'ятовувати те, що говорить педагог. І взагалі, дітей вчили необхідним навичкам дисципліни на заняттях і поза ними [48, с. 199].

Вихователі старших груп дошкільного закладу приділяли багато уваги роботі над збагаченням словникового запасу дітей на заняттях з мови, проводячи розмови, бесіди, екскурсії, спостереження, роботу з творами художньої літератури. Робота з книгою та літературними творами передбачала вивчення віршів, приказок, прислів'їв, роботу над загадками, переказом літературних творів, розповіді дітей, опис картини, ігри.

Є. Сухенко вказувала, що з метою збагачення та уточнення словника дітей вихователь повинен був розв'язати низку завдань:

- введення в лексикон дитини слів, потрібних для її практичної щоденної діяльності і у майбутньому шкільному навчанні;
- по-різному розкривати перед дітьми певне поняття;
- поповнення словника граматичними категоріями, дієсловами, прикметниками і прислівниками, які необхідні дитині для уточнення та вираження мовлення;
- педагог повинен продумати систему занять, спрямовану на закріплення нових слів і введення їх до активного словника [52, с. 147].

Є. Сухенко додавала, що важливий напрям роботи складало збагачення словника дітей у процесі екскурсій, які вихователі проводили для формування світогляду дитини, що сприяло і збагаченню словника. Екскурсії проводилися у приміщеннях дошкільного закладу, до найближчих вулиць, у скверів, до майстерень (взуттєвих, кравецьких), а також екскурсії до школи, бібліотеки.

Вихователі у досліджуваній період організовували самостійні спостереження дітей за навколишнім світом, населеним пунктом.

Діти вели спостереження за транспортними засобами, будівництвом, доглядом за вулицями у святкові дні, роботами з благоустрою населеного пункту. Також здійснювалися спостереження за сезонними природними явищами, змінами, яким піддається рослинне життя у парках, полях, лісах, садках, городах, за працею людини у природі» [52, с. 153].

Діти засвоювали соціальні поняття, терміни, характерні суспільству другої половини ХХ ст., які стосувалося народного господарства тощо. Цією лексикою збагачувався словниковий запас, тогочасна соціальна дійсність, а також рання професійна орієнтація знаходили своє відображення у мовленні дітей у процесі їх підготовки до школи.

У процесі формування у дітей граматично правильного мовлення вихователі старшої групи мали домагатися правильного вживання збірних іменників та незмінюваних слів, правильного чергування звуків основи у випадку відмінюванні іменників. Необхідно було вимагати від дітей робити правильне закінчення іменників у орудному та родовому відмінках.

Є. Сухенко відзначала, що необхідно було вчити дітей у старшій групі узгоджувати за родом, числом, відмінком іменники з прикметниками, з числівниками. Слід було акцентувати увагу на правильній зміні дієслів за особами, часом і числом, з чергуванням звуків у основі. Наголошувалося на необхідності опанування середнім родом іменників, який дуже проблематично засвоюється дітьми [52, с. 164].

Також важливе місце займали бесіди з дітьми з метою розвитку мовлення і підготовки їх до школи. Є. Сухенко розглядає їх як цілеспрямовану форму розмови з групою дітей, яка проводиться у процесі занять. Найчастіше вона застосовувалася як форма роботи з розвитку мовлення в старшій групі. Завдяки бесідам вихователь мав змогу провести уточнення дитячих уявлень, сформувані уявлення про нові поняття, ознайомити з новими фактами, відомостями [52, с. 141].

Зміст бесіди, зазвичай, визначався метою, яку ставив вихователь. Вони здебільшого проводилися у якості організаційного моменту заняття, в процесі спостережень.

Під час спілкування з вихователями у дітей формувалися чіткі уявлення та поняття, слово здобувало реальний зміст, неодноразово підкріплювалося ілюстративними засобами навчання. Заохочувалися бесіди за матеріалами прочитаних оповідань, казок, віршів, що сприяло поглибленню емоційно-естетичних переживань від літературного твору та розкриттю образу та характеру дій персонажа. Застосування таких форм роботи сприяло продуктивній підготовці дітей до школи, адже саме у першому класі винятково істотну роль у навчанні відігравали бесіди, розповіді, діалогічне та монологічне мовлення.

За словами Є. Сухенко багато уваги педагоги приділяли формуванню у дітей навичок розповідання, адже це одна із найскладніших форм усного монологічного мовлення, яка відрізняється від діалогічного мовлення тим, що оповідач повинен здійснити послідовну передачу події, епізоду, відповідно до теми, у формі правильно побудованих речень [52, с. 180].

У якості провідних методів та форм роботи вихователі використовували опис предмета чи картини. Вихователі старших груп учили дітей складанню невеликих описів предметів, виділенню їх найістотніших якостей, підбору точних слів, виразів. На заняттях діти навчалися самостійній розповіді з використанням певної картини чи предмета, виявляло сприятливий вплив на їхню підготовку до школи. Т. Пантюк звертає увагу на той факт, що зазвичай описи торкалися суспільного життя, роботи на промисловому підприємстві, в колгоспі, сільському господарстві тощо. Як бачимо, зміст мовленнєвої підготовки до школи був пов'язаний із суспільно-історичними обставинами життя у досліджуваній період [45, с. 212].

В. Сухомлинський пропонував у процесі підготовки дітей до шкільного навчання застосовувати різноманітні методи та форми роботи. Важливим навчальним методом підготовки дітей до школи відомий педагог називав

казку [68, с. 119]. В. Сухомлинський підкреслював, що саме казка є засобом розвитку мовлення, мислення, адже на психіку дитини впливають яскраві емоційно забарвлені казкові образи, які стійко закріплюються у дитячій свідомості. Саме тому у навчальному процесі школи необхідна робота над казкою, що сприяє світ активізації творчого мислення та уяви, виховання патріотичних почуттів.

Також зміст підготовки дітей до школи складала заняття з письма, читання, зображувальної діяльності, ліплення, фізичні вправи. Також суттєва увага приділялася формуванню працьовитості, самостійності, дисциплінованої поведінки і привчання дітей до порядку, характерного школі, до навчальних занять.

Вчителі початкової школи та вихователі дошкільних установ також вважали за потрібне прищеплювати дітям такі важливі якості, як посидючість, довільна увага, вміння доводити розпочату справу до кінця, виконувати завдання за вказівкою педагога, переключатися між різними видами діяльності, вчасно закінчувати справу.

З батьками проводилися спеціальні заняття з метою вдосконалення їх педагогічних знань, щоб вони могли вдома організувати для дітей окремі види діяльності, як-от: малювання, ручну працю, а також виховувати в дітей навички самообслуговування та трудової діяльності тощо.

У статтях О. Білозерової, Б. Білостоцької, І. Волкової, Г. Леушиної, Г. Люблінської, Н. Рожкової, Н. Сенкевич, які були опубліковані у фахових виданнях згаданого періоду, відзначалося, що діти, з якими проводилася систематична робота з підготовки до школи у дошкільному закладі, як правило, легко адаптувалися до умов загальноосвітньої школи.

У якості провідної форми організації навчальної діяльності у дошкільному закладі В. Сухомлинський [70] вказував заняття, однак педагоги неоднозначно ставилися до них.

Противником проведення занять з підготовки дітей до шкільного навчання формі уроку виступив В. Сухомлинський, відзначаючи, що така

форма підготовки збіднює процес сприймання дитиною світу і не дає змоги розвиватися [70, с. 34].

В. Сухомлинським було створено систему спеціальних занять із підготовки дітей до школи, у процесі яких було застосовано особливу форму освітньої роботи, яку він називав «подорожі у природу». Застосування цієї форми роботи дозволяло збагатити та активізувати заняття. Згодом такі подорожі використовували педагоги Павлиської школи.

Серед різноманіття форм роботи з дітьми дошкільного віку з метою підготовки дітей до шкільного навчання варто згадати «Куточок мрії» В. Сухомлинського. Діти своїми руками у процесі колективної діяльності створювали «Куточок», а потім він для них ставав місцем перебування, довільної діяльності, місцем емоційної розрядки [70, с. 43].

Н. Пальнау акцентувала увагу на наданні дітьми пріоритету ігровій діяльності [79]. Вона додавала, що ігрову діяльність необхідно робити важливим компонентом навчально-виховного процесу. Вчена відзначала, що дітям цього віку характерним є те, що вони можуть висловити свої емоції і таким чином реалізувати завдання, які висуваються до підготовки дітей до школи. Це і зумовлює важливість ігрової діяльності як складової підготовки дітей до школи. Перед усіма педагогами постає завдання з активного використання ігрових елементів у роботі з дітьми дошкільного віку у процесі їхньої підготовки до систематичного шкільного навчання. Ці ж завдання висуваються і перед учителями початкових класів, які повинні на уроках із першокласниками використовувати ігрові моменти [79].

На думку Г. Люблінської, у досліджуваній період робота дошкільного закладу стосовно виховання і навчання дітей, а також їх підготовки до школи була різноманітною. Життя дітей дошкільного віку у дитячому садку було багатим на враження, адже цьому сприяло хороше забезпечення засобами для навчання, як-от: картинами, натуральними речами, природним і спеціально підібраним матеріалом. Зі згаданими засобами мали можливість взаємодіяти дошкільні працівники, а також діти. Це у свою чергу сприяло значному

підвищенню інтересу до знань, їхньому ефективнішому засвоєнню [81, с. 119].

На думку Т. Кім, у процесі підготовки дітей до систематичного навчання у школі та формуванні його змісту здобуває важливість роботи з книгою, адже вона є тим засобом навчання і виховання, з яким вона може діяти самостійно: розглядати малюнки, читати окремі слова та речення, вчитися аналізувати, синтезувати [45].

До процесу підготовки дітей до шкільного навчання включено поняття «інтересу до книжки» у якості складової шкільної зрілості. Педагоги та психологи відзначали такі мотиви, які стимулювали дітей до роботи з книгою: інтерес, радість, розвага, бажання поспілкуватися. Однак згаданих мотивів, на думку Т. Кім, мало. Вона зауважувала, що обов'язкова наявність пізнавального мотиву (уявлення про книгу, як джерело знань), естетичного (переживання естетичного задоволення) і діяльнісного (бажання самостійно працювати з книгою) [45].

Важливим було те, що у роботі з книгою не оминалася увагою важливість керівної позиції батьків чи вихователів у роботі з дитячою книгою, яка полягає у спрямованому доборі книг, розширенні і якісному наповненню його змісту, володінні методикою формування стійкого інтересу до книги. Все це визначає дитяче читання як умову успішності навчання у школі [45, с. 54].

Підготовка дітей до шкільного навчання також охоплювала і формування початкових математичних понять, у процесі якої діти навчалися лічбі, порівнянню, розумінню множини та одиниці. Разом із тим у дітей формували уявлення про кількість і рівність, різницю кількостей, про числовий ряд, місце числа в ньому тощо. У дітей формували вміння виражати кількість у числах і позначати її цифрою. З цією метою у дошкільних закладах практикувалося використання різноманітних засобів навчання, технологічних карток, на яких зображувалася певна кількість предметів, і поряд писалася цифра. Завдання полягало у створенні зв'язку

між візуальним знаком та справжньою кількістю предметів. Однак Г. Люблінська попереджала про дотримання міри у використанні наочних засобів на заняттях [81, с. 67].

Важливий компонент підготовки дітей до шкільного навчання складало естетичне виховання, мета якого полягала у формуванні здатності до повноцінного сприймання, відчуття і розуміння прекрасного у світі природи, в побуті, у мистецтві, в суспільному житті, у вчинках людей, у прищепленні вміння насолоджуватися прекрасним. Робота з виховання естетичних почуттів і смаків дітей здійснювалася у межах різних видів дитячої діяльності: ігрової, навчальної, трудової і фізичної. Робота носила різноманітний характер і була складовою частиною їх підготовки до школи. За словами Г. Чумаченко виняткове значення надавалося природі як невичерпному джерелу естетичних уявлень дітей. У дитячих садках у процесі підготовки дітей до шкільного навчання доволі часто здійснювалися походи, екскурсії в природу [74, с. 40].

Як суттєвий фактор підготовки дітей до шкільного навчання в досліджуваній період вчені називали зображувальну діяльність. При цьому йшлося не тільки про обов'язкові заняття із зображувальної діяльності як форми, що найбільш відповідна потребам підготовки дітей до шкільного навчання. Зображувальна діяльність розглядалася в широкому змісті, в усіх її виявах та формах діяльності в дошкільному закладі.

У рамках підготовки дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання з успіхом використовувалися її різні види, зокрема: малювання, ліплення, аплікація, вирізування, адже вони мали спільні завдання, зміст і тематику виховної роботи дошкільного закладу. Перераховані види діяльності виконували дуже важливу функцію стосовно різностороннього розвитку дитини, формування її активності і підготовки до навчання у школі.

Під час занять зображувальною діяльністю винятково цінного значення здобував розвиток навичок спостереження дітей за оточуючим світом, що забезпечувалося у процесі проведення прогулянок, екскурсій, спостережень,

експериментів. Ці форми організаційні роботи проводилися вихователями дитячих садків з метою зосередження уваги дітей на різних об'єктах довкілля, їх аналізу і відображенню у подальшій своїй діяльності. Це сприяло розвитку спостережливості дошкільників та заклало фундамент більш повному і правильному відображенню оточуючого світу через продукти дитячої діяльності. Згадана робота була цінною не лише для естетичного, екологічного, трудового виховання, а й для більш якісної підготовки дітей до шкільного навчання.

Малювання було одним зі важливих засобів інтелектуального, морального і художнього виховання дітей. Однак дошкільні працівники підкреслювали, що зміст зображувальної діяльності у дошкільному закладі і школі значно відрізнявся.

О. Галкіна відзначала, що зміст малювання у дошкільному закладі складало зображення дітьми оточуючого світу, його елементів у різних комбінаціях, а також того, що їх цікавить. А зображувальна діяльність учнів початкових класів, у тому числі і першого класу, була визначена насамперед змістом програм і навчальних планів, вимог конкретного уроку та предмету [75, с. 10].

Однак у першому класі зображувальна діяльність ставала більш складною, учні починали вчитися його окремим елементам, самостійному і творчому малюванню. Зміст малювання у початковій школі складало малювання різноманітних предметів, зокрема прапорців, хустинок, олівців, портфелів, шахових дошок, посуду. У цьому плані істотна роль відводилася ступеню складності форми зображуваного предмету. У дошкільному закладі зміст зображувальної діяльності ніяким чином не регламентувався [75, с. 102].

Зверталася увага на важливість розвитку дрібної ручної моторики у процесі малювання, адже зображувальна діяльність дітей слугувала їм підготовкою до письма [75, с. 99].

Ефективною і вагомою була робота стосовно формування навичок спостереження дітей за оточуючим світом у процесі організації певного виду зображуваної діяльності. Спостереження за довкіллям, природою чи суспільним життям забезпечувало дошкільникам більш повне і правильне відображення дійсності у продуктах діяльності: аплікаціях, малюнках, ліпленні тощо. Також вихователі повинні були вирішити важливе завдання, що полягало у розвитку критичного ставлення дітей до власного малюнка.

О. Галкіна вказувала, що діти мали навчитися оцінювати, аналізувати та визначати позитивні сторони власного малюнка, усвідомити, що у процесі малювання варто було покращити [75, с. 103].

Отже, педагоги у досліджуваній період наголошували, що дошкільний заклад не повинен дублювати роботу початкової школи у напрямку зображувальної діяльності. Завдання дитячого садка полягає у формуванні готовності дітей до більш досконалого опанування програмними вимогами щодо письма і малювання через формування ключових навичок і розвитку інтелектуальної діяльності та формування інтересу, позитивного ставлення до навчальних завдань із письма і малювання. Н. Сенкевич підкреслювала важливість побудови занять на основі принципу найбільшої активізації дітей через діяльність. На сучасному етапі такий спосіб діяльності отримав назву діяльнісного підходу [48, с. 150].

Проведення занять із образотворчого мистецтва дозволяло не тільки ознайомити дошкільників з його техніками, але й сприяло формуванню у них навичок інтелектуальної діяльності. Однак у другій половині ХХ ст. цій проблемі не приділялося належної уваги з боку вихователів дитячих садків, проте на її важливість звертали увагу теоретики дошкільної педагогіки. Вони відзначали, що в дошкільній установі досить часто падає акцент на смисловий зміст того, що малюють вихованці, внаслідок чого відбувається переоцінка ролі синтезу і недооцінка ролі аналізу у формуванні зображувальної діяльності [75, с. 100].

Важливо відзначити, що дошкільній установі нерідко основний вид образотворчої діяльності складали різні варіанти малювання за уявленням. У той же час у початкових класах основа увага зосереджувалася на малюванні за сприйманням, з натури або моделі. Діти порівнювали свої малюнки з тим, що малювали, з конкретними зразками, аналізували, пояснювали, чому вони намалювали саме так. У дошкільному закладі розвиток творчості був більш цінним, ніж у школі.

Одним із видів образотворчої діяльності, що був цінним у підготовці дітей до школи, було ліплення з натури. Також практикувалося ліплення з плоских фігур, що розглядалося як негативне явище, адже дітей позбавляли можливості розвивати просторову уяву, що ускладнювало подальшу роботу школи.

Завдяки ліпці активізувалися зорові та тактильні зв'язки, корисні для пізнання предмета, адже були задіяні тактильні відчуття, що супроводжувалися спостереженнями і обмацуванням предмета з метою кращого відображення його властивостей у пластиліновому виробі. Вихователям дитячих садків необхідно було розв'язати завдання з організації вправління у зоровому аналізі і синтезі у процесі спостережень, у накресленні просторових координат на аркуші, у словесних диктантах. Для вирішення вказаних завдань зазвичай використовували декоративне малювання та аплікаційні роботи. У процесі декоративного малювання та аплікації вихователі дитячих садків мали змогу формувати у дошкільників просторові відчуття і уявлення, що відіграло важливу роль у їх підготовці до школи.

О. Галкіна у якості недоліків організації малювання і письма в досліджуваній період називала обернення при малюванні аркуша в різні боки, попри те, що діти знають, що це неправильно, а також складання візерунків, орнаментів не з тих форм чи елементів, які потрібно, а з довільних. Також серед недоліків було вказано і штрихування лініями у напрямі, відмінному від запропонованого, а також малювання не за

завданням, а за інтересами, зображення первинних елементів малюнка в різних місцях аркуша або на обох його сторонах, розмальовування зображення ще до того як вихователь дасть завдання [75, с. 112].

Заняття образотворчою діяльністю були своєрідною підготовкою дитячої руки до письма. Керівні методичні документи початку другої половини ХХ ст. не розглядали навчання дітей письму як складову їхньої підготовки до школи спеціально. Це і стало причиною стихійності та безсистемності та малої результативності цієї роботи у практиці діяльності дошкільного закладу.

У роботі дошкільних закладів досліджуваного періоду велика увага зверталася на музичне виховання дітей. Так, у 1953 році проводилася Республіканська нарада музичних працівників дитячих садків [82].

У другій половині ХХ ст. здійснювалася серйозна робота стосовно цього напрямку. Педагоги-практики ґрунтовно добирали музичний репертуар для дошкільного закладу і доволі часто його переглядали. Зміст музичного репертуару для дитячих садків складали як класичні твори, так і фольклорні. У доборі змісту музичного виховання дошкільників визначальним чинником була панівна комуністична ідеологія, не дивлячись на це, музичними працівниками дитячих садків здійснювалася робота з формування у вихованців музичної культури, відчуття ритму тощо. Увага акцентувалася на тому, що актуалізувалася гостра потреба у публікації збірників ігор, танців і пісень для дітей дошкільного віку.

Проблема узгодженості програм на рівні забезпечення підготовки дітей до шкільного навчання у дитячому садку і навчання у першому класі, логічність посилення вимог до дітей стали важливими напрямками логічної і наукової системної підготовки дітей до школи.

У 60-х рр. розроблено програми для вихователів дошкільних установ, у яких регламентувалася робота дитячих садків, у тому числі і стосовно підготовки дітей до шкільного навчання, окреслювалися особливості структури освітнього середовища, відзначалися провідні напрями роботи

дошкільної установи, а також напрями підготовки дошкільників до навчання у школі [74]. Було визначено виховні завдання дитячого садка, що передбачали фізичне, розумове, моральне, художнє виховання дітей, які у межах дошкільного закладу мали стати основою формування їхньої готовності до школи.

У «Програмах» також було представлено зміст навчального матеріалу, однак часто ці документи у недостатній мірі детермінували зміст роботи у деяких вікових групах, або ж були визначені лише у загальному плані. Дошкільні працівники піддавали критиці й аналізу згадані програмні методичні вказівки, адже в них поверхнево розкривалися завдання трудового виховання дітей [74].

Умови суспільного розвитку України у другій половині ХХ ст. актуалізували важливість прищеплення дитині навичок розумової і фізичної як складових процесу підготовки дітей до школи. Трудова діяльність визначалася як один із провідних елементів виховного процесу.

Як вказувала Г. Чумаченко, праця розглядалася як засіб виховання витримки, наполегливості, організованості, колективізму, шанобливого ставлення до трудової діяльності дорослих, до її результатів. У суспільстві закріплювалася думка щодо праці як одного з беззаперечних чинників становлення особистості та професійності людини [74, с. 36].

Г. Чумаченко вказувала, що завдання дошкільного закладу і сім'ї полягало в формуванні у дітей шанобливого ставлення до праці, а тому вихователі дошкільних закладів мали керуватися наступними принципами: посильність праці, її виховний характер, бути джерелом задоволення, розуміння дітьми її особистої та суспільної користі, нормування тривалості праці з метою профілактики перевтоми дітей та зникнення інтересу. [74, с. 37].

Наголошувалося, що праця - це не тільки засвоєння певної кількості трудових вмінь і навичок. Найважливішим і центральним вважалося виховання у дітей позитивного ставлення до праці як найпершої життєвої

потреби, вироблення стійкої звички і потреби до праці, усвідомлення того, що праця є нагородою і почесним обов'язком кожної людини. Такі були вимоги суспільства і погляди на працю. Будь-яка праця в суспільстві поважалася, люди праці завжди діставали певну пошану від суспільства.

Трудове виховання вважалося важливим компонентом підготовки дітей до школи, адже країна знаходилася у стані розбудови соціалістичного господарства, що визначало пріоритетність формування трудових навичок у дітей дошкільного віку.

Проте у «Програмі виховання у дитячому садку» розділ, присвячений трудовому вихованню, не був окремо визначений, як і не було розроблено системи роботи стосовно цього напрямку виховання старших дошкільників. Педагоги дошкілля акцентували увагу на тому, що види праці дітей і форми її організації в дошкільному закладі у «Програмі» представлені досить обмежено, що спричиняло суттєві недоліки у постановці трудового виховання дітей в дошкільних закладах.

Не всі вихователі розуміли значення праці поверхнево, не використовуючи трудову діяльність дітей із виховною метою. В багатьох дошкільних закладах намагалися все робити за вихованців, позбавляючи їх можливості самостійно діяти. Відзначалася змістова бідність і одноманітність видів та форм дитячої праці. Зокрема зміст трудової діяльності у старшій та середній групах в основному, зводився до виховання навичок самообслуговування. Недооціненими залишалися господарська та побутова праця [74, с. 3].

Педагоги-практики пропонували розробникам присвятити трудовому вихованню дошкільників окремий розділ у програмних документах. Як важливий напрям діяльності дошкільної установи фахівці дошкілля розглядали організацію посильної праці. Трудова діяльність тлумачилася як природна потреба дитини, що здатна задовольнити її прагнення до активності, самостійності. Праця, на думку тогочасних педагогів, була

важливим засобом виховання моральних якостей, а також їх підготовки до систематичного навчання в школі [74, с. 3].

У другій половині ХХ ст. зміст трудового виховання дітей був спрямований на їх підготовку розбудови соціалістичної держави. Г. Марушевська відзначала, що спільна праця дітей сприяла вихованню колективізму, дружби [25, с. 7].

Особливе завдання підготовки дітей до школи полягало у їх ознайомленні з оточуючим життям. Головним принципом цієї роботи зв'язок виховання з життям та практикою. На думку Г. Сушан, вагомим чинником добору програмового матеріалу для роботи з дітьми на етапі підготовки до школи, стали ідейна спрямованість і цінність [25, с. 6].

Було виявлено, що у досліджуваній період педагогічними працівниками більшості дошкільних закладів України велися дослідження з визначення змісту та можливостей оптимального забезпечення достатнього фізичного розвитку дітей, що можна простежити у публікаціях І. Волкової, В. Годіної, С. Козлової, М. Косокіної, Л. Артемової.

З метою забезпечення належного фізичного розвитку дітей дошкільного віку обґрунтовувалися відповідні організаційні вимоги до освітнього простору. Так, традиційними стали заходи, спеціально спрямовані на загартування засобами повітряних ванн, сну на свіжому повітрі, обтирання водою тощо.

Працівники дитячих садків дбали про створення оптимальних умов для ефективного загартування дитячого організму, проте часто вихователі свідомо уникали проведення цих заходів, аби уникати зайвого клопоту. У публікаціях згаданого періоду особлива увага зверталася на відсутність наступності в роботі школи і дошкільного закладу щодо питань фізичного виховання дітей. Авторами відзначалося, що у дитячих садках, зокрема у підготовчих групах фізичному вихованню, загартуванню і різним фізичним процедурам присвячувалося значно більше часу, на відміну від початкової

школи. Тому від вчителів початкових класів вимагалось розв'язання завдання з організації занять, ігор, фізкультхвилинок у позаурочний час тощо.

Працівникам дошкілля делегувалася роль організаторів фізичного виховання дітей, яке вважалось невіддільним компонентом всього виховного процесу дошкільної установи. Ця робота дедалі здобувала системного характеру. До позитивних явищ можна віднести те, що переважна більшість вихователів дошкільних закладів неухильно дотримувалася визначеного режиму, максимально застосовуючи низку природних засобів: воду, повітря, сонце тощо. Разом із тим удосконалювалася робота з розвитку рухової сфери дошкільників.

Отже, період реформування загальноосвітньої школи ознаменувався появою тенденції у розробці оновленого змісту системи дошкільної освіти, зокрема і в підготовці дітей до шкільного навчання. Компоненти підготовки до школи стали предметом активного обговорення наукових конференцій, які відбувалися в Україні.

Тематика конференцій з підготовки дітей до шкільного навчання була присвячена нагальним питанням та спробам з'ясування особливостей його нового змісту, розмежуванню понять «підготовка» і «готовність» дітей до шкільного навчання, визначенню змісту категорії «готовність дітей до школи», чинникам, які в однаковій мірі впливають на згаданий процес.

Дуже активно у 80-ті роки ХХ ст. розроблялася проблема особистісної готовності дітей до школи. Як відзначалося Т. Тулвою, педагогічна спільнота дійшла до висновку, що інтелектуальну готовність, уміння читати, писати і лічити не варто вважати визначальним критерієм готовності дітей до школи. Саме через те, що у 80-х рр. початкова школа почала переорієнтовуватися на систему навчання з шестирічного віку, виникла необхідність із визначенням інших критеріїв та підходів, оскільки немало показників життєдіяльності і здоров'я дітей шести років були іншими, ніж у дітей семирічок [31].

Науковцями Ш. Амонашвілі, З. Борисовою, М. Викат, С. Козловою, Л. Проколієнко, О. Тарасовою, Т. Тулвою стверджувалося, що готовність до

школи забезпечує соціальна зрілість, а не технічні навички. У дошкільному віці, зазначали вони, відбувається активне орієнтування дітей у соціальних взаєминах людей, освоєння ними норм поведінки, моральний, естетичний і етичний розвиток.

Отже, наприкінці другої половини ХХ ст. велика увага зверталася на особистісну готовність дітей до школи.

Виявлено, що змістовно-технологічний аспект підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст. поступово здобував комплексний та системний характер. Завдання з підготовки дитини до системного шкільного навчання було визнане на державному рівні як одне з пріоритетних у вихованні, яке покладалося на ясла, дитячі садки, школи, позашкільні заклади. Воно відображалося у змісті дитячої літератури, у думках громадськості і сім'ї. Зусилля науковців і педагогів-практиків були спрямовані на формування майбутнього громадянина. Актуалізувалися вимоги щодо злагодженої роботи та співпраці сім'ї і школи, сім'ї і дошкільного закладу, що мало забезпечити основи для гармонійного і повноцінного розвитку дитини, до її підготовки до школи.

Виявлено, у педагогічній пресі другої половини ХХ ст. публікувалися статті педагогів дошкільної ланки освіти, які відображали зміст їхньої діяльності у напрямі підготовки дітей до школи.

Педагоги-практики ділилися досвідом роботи, зорієнтованої на формування готовності дитини до шкільного навчання, особлива увага акцентувалася на важливості розвитку і збагачення мовлення дітей, роботі з дитячою літературою, а також на формуванні позитивного ставлення до праці, зокрема і навчальної.

Важливими факторами підготовки дітей до школи в другій половині ХХ ст. у вітчизняній педагогіці визначалися: мовленнєва готовність; формування елементарних математичних уявлень, зображувальна діяльність, яка заклала фундамент у навчанні дітей письма, музичного виховання, ознайомлення з оточуючим світом, трудового та фізичного виховання тощо.

3.2. Впровадження досвіду та надбань теорії і практики вітчизняної педагогіки у сучасний освітній процес підготовки дітей до шкільного навчання

Українські реалії XXI ст. характеризуються низкою важливих та суттєвих трансформацій не тільки в освіті, а й у культурі, суспільно-економічній сфері. Це у свою чергу зумовлює необхідність у особистості нової формації, яка буде здатна до реалізації найкращих світових та європейських стандартів, цінностей, важливих як для побудови цивілізованої країни, так і життя кожної окремої людини.

За словами Т. Пантюк, сучасній освіті притаманний нададаптивний характер, адже вона спрямована на підготовку людини до сприймання сучасності і майбутнього, яка динамічно змінюється та потребує виняткових енергетичних, ментальних, фізичних затрат [45, с. 358].

Психолог Карл Роджерс наголошував, що однією із найбільш консервативних сфер життя сучасного суспільства залишається освіта, яка ігнорує проблеми та виклики світу, що глобалізується [55, с. 6].

На думку вчених, особистісний компонент має зайняти центральні та пріоритетні позиції у процесах побудови освітніх систем. Сказане вище також стосується процесу підготовки дитини до систематичного навчання у школі.

У контексті реформування та модернізації національної системи дошкільної освіти врахування цивілізаційних викликів є неодмінною умовою оптимізації процесу підготовки дітей до школи через призму принципів дитиноцентризму та природовідповідності. Сучасні суспільні запити та виклики є важливим орієнтиром для дошкільної педагогіки, адже вони складають базис для визначення змісту дошкільної освіти.

Істотна ознака сучасної дошкільної освіти, поруч із її історичною ретроспективою, полягає у тому, що низка важливих змін торкнулася не тільки суспільного життя у всіх його сферах, так і в житті окремої людини. Г. Беленька переконана у тому, що сучасні дошкільники живуть у

динамічному середовищі, яке безперервно змінюється. Діти дошкільного віку відрізняються високою емоційною чутливістю, інтелектуальною активністю та широкою обізнаністю у більшості доступних сфер оточуючої дійсності, а також неврівноваженістю нервової системи, незадовільним станом здоров'я, відмінностями у ціннісній сфері [3, с. 1-5].

Т. Пантюк відзначає, що сьогодні цінність дошкільного віку визнається передусім у характерних тільки йому індивідуальних та вікових специфічних рисах. Навіть самі довершені підходи, концепції та інноваційні методики виховання дітей будуть неефективними та не досягнуть мети, якщо їх орієнтація буде звернена лише у напрямку суспільних, державних, глобальних чи інших факторів, а поза увагою залишаться потреби, можливості, інтереси, умови життя та психофізичний стан дитини [45, с. 220].

Сучасним соціально-економічним умовам характерний неоднозначний характер, суперечливість, що доволі чітко виявляється у період дитинства. Так, суспільство відрізняється комфортом, інтегрованістю, інформаційною та матеріальною забезпеченістю, однак сучасне життя вимагає значних енергетичних затрат, при яких порушується гармонія людини та природи, відзначається суцільна перевантаженість дитини навчальною інформацією. У дитини вкрай обмежені можливості фізичного розвитку спричинені регламентованістю життя вже в закладі дошкільної освіти тощо.

Перед дитиною виникла низка викликів та ризиків, джерелом яких є сучасне суспільство на етапі її підготовки до систематичного навчання у школі. Ці обставини вимагають від батьків, педагогічної спільноти свідомого ціннісного ставлення до дитини та дитинства, забезпечення природовідповідних умов її життя, формування ціннісної сфери.

Підготовка дітей до систематичного шкільного навчання сьогодні стала не тільки невід'ємною складовою освіти, а й насамперед важливим та складним етапом переходу дитини до принципово нового способу життєдіяльності та праці.

Система дошкільної освіти у світовій практиці здебільшого називається «передшкільною освітою», що підкреслює її основну ціль - підготовку дитини до школи.

Через це система дошкільної освіти має виняткове значення, адже стартові можливості дитини на початку її навчання у школі визначатимуть подальший характер життєвого просування та особистої траєкторії.

На думку української вченої Т. Пантюк, необхідно здійснити переорієнтування системи національної освіти у контексті європейських стандартів. Для цього слід зробити освіту процесом, який триватиме упродовж усього життя людини, а також визначити новий зміст освіти. Гармонізація української освіти із європейськими стандартами вимагає збагачення можливостей та засобів інклюзивної освіти, докорінних змін моделі української освіти у напрямку гуманізму та демократії. Необхідна пильна увага з боку державних інституцій та громадськості до освіти та розвитку всіх і кожного з урахуванням їх особистої життєвої траєкторії розвитку [46, с. 114].

Як відзначають Т. Пантюк [46] та О. Проскура [54] сьогодні спостерігається тенденція посилення уваги до питання підготовки дітей до шкільного навчання та формування у них належного рівня готовності до школи на міждисциплінарному рівні.

На думку В. Кременя на сучасному етапі готовність дитини до школи розглядається як складна інтегрована структура, яка складається з мотиваційного, інтелектуального, емоційно-вольового та соціального компонентів [24, с. 138].

Сучасні українські вчені А. Богуш [7], Н. Гавриш [15], Н. Головань [17], І. Коновальчук [30], Ю. Косенко [31] створили низку різноманітних програм, методик і технологій підготовки дитини до школи. У відповідності до цих науково-методичних продуктів розроблено методи та засоби роботи, визначено відповідні вимоги до педагогів-практиків дошкільної освіти.

Але проблемне поле підготовки дітей до систематичного навчання у школі все ще залишається широким та має потребу у системному підході аби ефективно працювати із викликами сучасного суспільства.

Важливе значення для сучасних умов має процес реалізації індивідуального підходу до особистості у освітньому процесі та підготовки дітей до систематичного навчання у школі. Зокрема, у 2017 році прийнято новий Закон України «Про освіту», у якому дається визначення поняттю «індивідуальна освітня траєкторія». Вона розглядається як «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм та темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання» [26].

Дуже важлива індивідуальна освітня траєкторія особистості на етапі підготовки дітей до школи, адже в межах цього процесу необхідне передбачення і врахування обставин суб'єктивного та об'єктивного характеру у організації освітнього простору, суспільно-педагогічних умов.

У системі підготовки дітей до шкільного навчання, варто також враховувати її просторово-часові кількісні відношення, які свідчать про час, місце та тривалість підготовки, тобто йдеться про інституційні особливості, як-от сім'я, заклад дошкільної освіти, група, освітній центр тощо. Кількісні показники визначають системність здійснення процесу підготовки дитини до шкільного навчання та базуються на філософському принципі перетворення кількісних змін у якісні, коли повторюваність та системність певного педагогічного впливу стають результативними. Функціональні зв'язки описують специфіку взаємодії всіх суб'єктів та об'єктів, і виконання їх функцій безпосередньо під час підготовки дітей до шкільного навчання. Теоретичне узагальнення загальнопедагогічних підходів до підготовки дітей до шкільного навчання, за переконанням Т. Фадєєвої [76], свідчить, що на

етапі переходу із закладу дошкільної освіти до першого класу дуже важливими та актуальними є наступні положення:

- проектування цілісного освітнього простору дошкільної та початкової освіти;
- визначення напрямків розвитку соціального та пізнавального середовищ у контексті державної освітньої політики та критичний аналіз впровадження інновацій у заклади освіти;
- визначення структури показників, яка є основою «стикування» неперервного особистісного розвитку вихованців на всіх ступенях освіти;
- розробка навчально-методичного забезпечення, яке базується на принципі наступності;
- застосування активних форм та методів навчання у процесі формування компетентностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку;
- довготривале планування педагогічного процесу й ситуаційне моделювання з урахуванням інформації щодо моніторингу та динаміки опанування дітьми розумовою діяльністю;
- виховання у дітей основ критичного мислення;
- використання потенціалу варіативної складової у процесі здійснення коригувальної роботи з дітьми, які мають низький рівень сформованості когнітивних процесів, сприймання, недостатній рівень сенсорного розвитку, логічного мислення, математичних уявлень, збіднений мовленнєвий досвід [76, с. 66-67].

У науковому доробку сучасних науковців, які працюють над проблемою підготовки дітей до шкільного навчання обґрунтовано цікаві та нестандартні підходи. Дослідниця Н. Гавриш пропонує авторський підхід до вирішення цього питання, враховуючи необхідність емоційності, проблемності, розуміння пізнавального матеріалу, минулого досвіду дитини, першочерговості збагачення життєвого досвіду дитини, співпраці закладу дошкільної освіти та сім'ї [13, с.13-15].

Н. Гавриш зі співавторами у книзі «Розумне виховання сучасних дошкільнят» розкриває власне наукове обґрунтування процесу формування у дошкільників основних особистісних якостей, які забезпечують у результаті належну підготовку до школи. У розробці репрезентовано методичні розробки, ігри та вправи, конспекти інтегрованих занять, а також рекомендації щодо ефективної практичної реалізації вищезгаданих положень в освітньому процесі закладу дошкільної освіти [13].

Дуже важливим у авторських розробках Н. Гавриш є цілісний підхід до дитини, віднесення її до суб'єктів освітнього процесу ЗДО. на думку авторки, процес засвоєння дошкільником загальнолюдських цінностей на сучасному етапі не може відбуватися за схемою: «вихователь дає - дитина бере». Вчена наголошує на необхідності, щоб дитини виявляла себе у суб'єктній та діяльній ролі [13, с.10].

Індивідуальний підхід та принцип природовідповідності у підготовці дитини до шкільного навчання залишаються ключовими у дошкільній педагогіці серед теоретиків та вихователів-практиків.

Часто діти, які мають високий рівень інтелектуального розвитку знаходяться у суперечливому емоційному стані, коли опиняються в нових життєвих обставинах, стикаються з суттєвими труднощами у адаптації до шкільного життя. Через переживання негативних емоційних станів знижуються їхні потенційні здібності у навчанні й розвитку. Через несформованість пізнавальних мотивів знижується темп особистісного розвитку в умовах освітнього середовища.

На думку Т. Пантюк, освітня політика держави у недостатній мірі забезпечує умови для належної наукової, матеріальної та прикладної основи для підготовки дітей до шкільного навчання. На загальнодержавному рівні нерідко ігнорується швидка динаміка суспільних обставин, які суттєво впливають на підготовку дітей до школи. Через це забезпеченню сприятливих умов підготовки дітей до шкільного навчання необхідно приділяти величезну увагу не тільки закладам дошкільної освіти, а й

насамперед кожній сім'ї, аби забезпечити процес комфортної та результативної соціальної адаптації дитини у соціумі [46, с. 115].

На сучасному етапі надзвичайно важливим є мотиваційний компонент готовності до школи. Засвоєння нових життєво-важливих навичок приносить дитині позитивні емоційні переживання та почуття, що стає стимулом до подальшого пізнання навколишнього світу. Мотиваційний компонент готовності до школи складається із готовності дитини прийняти нову соціальну позицію - позицію школяра. За словами В. Кременя, бажання прийняти позицію школяра впливає на подальший розвиток пізнавальних інтересів дитини, її потреби стати причетною до чогось нового, більш дорослого статусу соціальних взаємин. Підґрунтям цього прагнення є інтерес, який дитина виявляє до зовнішньої сторони шкільного життя [24, с. 138].

Мотиваційні процеси передбачають свідомий вибір особистістю певного типу поведінки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Мотивація не лише визначає діяльність людини, а й є основою більшості видів та рівнів психічної активності [43]. Саме тому вкрай важливий розвиток внутрішньої мотивації у дитини. Завдяки їй діти прагнуть пізнавати світ, а не орієнтуватися на якісь зовнішні чинники.

Подальше завдання значимих для дитини дорослих полягає у активізації дитячих інтересів та здібностей, у їх розвитку. Виявлення та реалізація дитячих нахилів та обдарувань - важливий етап у гармонійному й ефективному розвитку особистості у дитинстві, так і в подальшому житті. Мотиви до діяльності у дошкільному віці відіграють виняткову роль, вони сприяють реалізації життєвих прагнень, цілей особистості й одержанню відповідних результатів.

Можна констатувати, що в Україні та у світі розроблено досконалі у методичному аспекті підходи до підготовки дітей до шкільного навчання. Ці підходи перевірені на практиці. Сучасна система підготовки дитини до школи у якості провідної ідеї розглядає визнання дитинства надзвичайно

важливим періодом життя. Любов до дитини, повага до її особистості, визнання її унікальності, урахування її психофізичного стану, особливостей її сімейного виховання - ось ті засадничі положення сучасних систем підготовки дитини до школи. У свій час при створенні концепції підготовки дитини до шкільного навчання, В. Сухомлинський наголошував на цінності дитинства [70, с. 33].

Процес спілкування між вихователем та дитиною на духовно-моральних засадах всесвітньовідомий педагог розглядав як необхідну умову підготовки дитини до шкільного життя [70, с. 33].

Процес забезпечення оптимальних умов підготовки дітей до шкільного навчання на сучасному етапі вимагає різностороннього вивчення дитини, щоб визначити її психологічну та фізіологічну готовність. Необхідно налагодити тісну взаємодію сім'ї та ЗДО для єднання педагогічних впливів. Компетентне ставлення до індивідуальних особливостей кожного вихованця та забезпечення природовідповідного середовища у закладі дошкільної освіти є основою процесу підготовки дітей до школи. Сучасним фахівцям дошкільної освіти слід подбати про нейтралізацію травмувальних чинників, що можуть потенційно впливати на дитину під час вступу до школи. Освітня діяльність сучасного ЗДО повинна опиратися на використання сучасних методик та технологій дошкільної освіти. Вимоги, які висуваються до дитини, повинні цілковито відповідати її можливостям та рівню психофізіологічного розвитку. У полі пріоритетних напрямків роботи з підготовки дитини до школи знаходиться розвиток мотиваційної готовності до навчання у школі.

Особлива увага акцентується на розвитку дитини під час підготовки до шкільного навчання. Розвиток разом із навчанням, вихованням та соціалізацією є процесом удосконалення ціннісної, фізичної, психічної, моральної, соціальної та розумової сфер особистості.

Педагогами та психологами наголошується на необхідності ретроспективного вивчення та перегляду особливостей підготовки дітей до

школи, адже це виявляє вплив на сучасну організацію підготовки дитини до шкільного навчання. Науковці минулого заклали фундаментальні теоретико-методичні основи та апробували практичні методи та прийоми підготовки дітей до школи.

В умовах тотальної інформатизації та глобалізації сучасного суспільства відбувається радикальна трансформація освітніх парадигм, які враховують життєві перспективи особистості, а тому розвиток володіє винятковою роллю, адже дозволяє їй удосконалюватися та адаптовуватися.

Варто наголосити, що духовний, фізичний, психічний, соціальний, інтелектуальний розвиток у однаковій мірі впливає на особистісне становлення людини, особливо у процесі підготовки дитини до шкільного навчання. Хоча дитина може добре володіти навичками лічби та читання, але не може довго концентрувати і утримувати увагу, у неї невисока розумова працездатність, низький рівень розвитку пам'яті. У цьому випадку йдеться про достатній рівень розумового розвитку та недостатній психофізіологічний. Лише за умови гармонійного перебігу розвитку відбувається комфортний перехід дитини до системного навчання у школі.

І головне завдання значущих дорослих полягає у створенні сприятливих умов, що забезпечать гармонійний розвиток, навчання, виховання та соціалізацію дитини під час її підготовки до шкільного навчання.

Ці умови полягають у побудові розвивального освітнього простору на основі принципу природовідповідності й культуровідповідності. Батьки, вихователі та вчителі мають усвідомити необхідність врахування індивідуальної траєкторії розвитку кожної дитини, минулого освітнього та культурного досвіду. У роботу, спрямовану на підготовку дітей до школи доцільно включати високоефективні форми, методи та засоби освітньої роботи, а також здоров'язберезувальні методики та технології. Підготовка дітей до шкільного навчання буде більш ефективною, якщо буде створено відповідний позитивний психологічний клімат на заняттях, у трудовій та ігровій діяльності а також у вільній діяльності дітей. Важливо адаптувати

зміст та форми підготовки до індивідуальних та вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку. На сучасному етапі важливо розвивати мотиваційну сферу дітей із урахуванням актуальних суспільних та культурно-освітніх умов.

Ми погоджуємося з думкою Т. Пантюк про те що навчання, виховання й розвиток у однаковій мірі важливі та необхідні складові процесу формування особистості. А тому, у процесі підготовки дитини до шкільного навчання не можна нехтувати будь-яким із них [46, с. 115].

Дуже важливий цілісний підхід до особистості дитини дошкільного віку, адже процес підготовки до школи буде продуктивним тільки у єдності його навчальної, виховної та розвивальної функцій.

В. Скотний відзначає, що намагання та спроби відокремити навчальний, виховний чи розвивальний вплив на певні складові готовності до школи стане причиною порушення цілісного розвитку як наскрізного процесу [61, с. 246].

У дошкільному віці цілісний розвиток важливо у максимальній мірі зберегти з метою забезпечення психологічного та фізичного здоров'я дитини для її подальшого безболісного пристосування до умов систематичного навчання у школі. Дитина переживає відчутний стрес при стрімкому переході до умов організованого та систематичного навчання та висловлює своєрідний протест проти цього.

Сприятливі умови для підготовки дитини-дошкільника до школи полягають у максимальній сенсорній включеності у процес сприймання певної інформації. Наприклад, дитині недостатньо послухати розповідь про властивості води, вона хоче її побачити, похлюпатися в ній, побризкати нею, занурити в неї предмети, зафарбувати тощо. Тому вихователь має підготувати середовище, найбільш наближене до водного.

Узагальнення накопичених теоретичних та прикладних напрацювань стосовно підготовки дітей до шкільного навчання на сучасному етапі дозволяє визначити пріоритетні напрями його організації. Так, підготовка

дітей до школи буде ефективною, якщо буде забезпечено спільні зусилля сім'ї та закладу дошкільної освіти, а дитини буде визнана суб'єктом освітнього процесу, що сприятиме її гармонійному і творчому розвитку.

У процесі підготовки дітей до шкільного навчання необхідно формувати комунікативні уміння, стимулювати їх пізнавальну активність, а також виявляти постійну турботу про її фізичне та психічне здоров'я. Важливе розширення й удосконалення мережі закладів та організацій, компетентних у підготовці дітей до шкільного навчання, а також удосконалення їхньої матеріально-технічної бази.

На сучасному етапі актуалізувалася потреба у розробці індивідуалізованих програм для підготовки до шкільного навчання, а також у якісній підготовці вихователів до пропедевтики навчання у початковій школі у відповідності до вимог сучасної інформатизації та глобалізації.

На сучасному етапі з'явилися всі передумови для створення ефективної моделі підготовки дітей до шкільного навчання.

Протиріччя сучасного світу потребують трансформації не тільки форми підготовки дитини до шкільного навчання, але й насамперед докорінного перетворення освітньої системи, у якій розвиток буде розглядатися як важлива складова особистісного становлення. Сучасні діти на інтуїтивному рівні виступають проти примусу, жорсткої регламентації, насадження певних видів діяльності.

Так, на думку О. Плахотнік, учні є суб'єктами освітньої діяльності, а тому вони прагнуть пізнання, осмислення світу. Проте специфіка сучасного освітнього простору породжує в дитині ряд нових якостей, які виявляються у прагненні до індивідуалізму, в пошуках ідентичності, що в подальшому породжує підвищення опору до певних форм навчання, які протилежні цим прагненням. У соціально-філософському аспекті явище опору дитини навчанню свідчить про суперечливість характеру традиційних освітніх парадигм, що можна трактувати як протиріччя форми та змісту: здобувач освіти виявляє готовність до активного засвоєння змісту, але опирається

формі. Це свідчить про утвердження учнем власної суб'єктності, а традиційна система освіти у такій формі демонструє свою невідповідність сучасним умовам [49, с. 128].

О. Плахотнік додає, що це і є підставою для того, щоб розглядати освіту для кожного суб'єкта як індивідуальну освітню траєкторію [49, с. 128].

Багатоаспектний розгляд процесу підготовки дитини до шкільного навчання робить актуальною ще одну його складову - педагогічну освіту та культуру батьків. Зміна традиційних цінностей та їх орієнтація на сучасні виклики суспільства не дозволяє констатувати позитивну динаміку у формуванні педагогічної культури батьків.

Сьогодні педагогічна культура батьків нерідко має безсистемний характер, її виховні впливи непослідовні, батьки виявляють гіпертрофований авторитаризм, відзначається брак повноцінного сімейного спілкування, у батьків немає бажання власноруч організувати діяльність та дозвілля дітей, тощо. Через це актуальною стає робота над формуванням педагогічної культури батьків, забезпечення належного рівня педагогічних знань та компетентностей батьків.

Отже, впровадження досвіду та надбань теорії і практики вітчизняної педагогіки у сучасний освітній процес підготовки дітей до шкільного навчання опирається на суб'єкт-суб'єктну модель взаємодії дитини та педагога.

У пріоритеті гармонійне поєднання та реалізація всіх складових готовності дитини до школи: фізіологічної, фізичної, соціальної, мотиваційної, дидактичної та інтелектуальної. Процес підготовки дитини до школи неможливий на сучасному етапі без реалізації принципів природовідповідності, опори на вікові та індивідуальні особливості дітей дошкільного віку. Як ніколи сьогодні важлива побудова освітнього простору із застосуванням традиційних та інноваційних, а також здоров'язберезувальних технологій. Модель підготовки дитини до школи

передбачає дозованість та контрольованість використання сучасних інформаційних технологій та технологічних засобів для їх реалізації.

Необхідна тісна співпраця, освітня єдність виховних впливів усіх соціальних інститутів, зокрема, сім'ї, закладів дошкільної освіти, початкової школи. Батьки потребують покращення їхньої педагогічної культури. Освітній простір будується на засадах системності, наступності дошкільної та початкової ланок освіти.

У розробці моделі підготовки дитини до школи слід враховувати глобалізаційні виклики, суперечності і ризики та розробляти випереджувальні освітні практики протистояння.

Узагальнення поглядів науковців на стан сучасного закладу дошкільної освіти, у діяльності якого підготовка дітей до шкільного навчання займає першочергове місце, дозволило з'ясувати низку вимог до нього.

У сучасному закладі дошкільної освіти дитина має змогу втілити власне право на індивідуальний розвиток у відповідності до потреб, здібностей та можливостей, а вихователь удосконалює свої професійні та особистісні якості, розвивається як особистість та професіонал, підвищує компетентності.

У освітньому просторі сучасного ЗДО забезпечується успіх у процесі співпраці дітей та педагогів на демократичних, колективістських та дитиноцентричних засадах.

Модель підготовки дитини до школи передбачає переведення дитини з об'єкта у суб'єкт виховання та забезпечення їй можливості розвиватися вільно, активно, творчо у процесі організованої різноманітної навчально-пізнавальної діяльності, умови для збереження здоров'я у максимально комфортному розвивальному середовищі.

Висновки до третього розділу

Виявлено, що змістовно-технологічна сторона підготовки дитини до систематичного шкільного навчання у другій половині ХХ ст. поступово здобувала комплексного та системного характеру. Завдання з підготовки дитини до школи було задеклароване державою як одне з першочергових у вихованні, яке покладалося на ясла, дитячі садки, школи, позашкільні заклади. Воно відображалося у змісті дитячої літератури, у думках громадськості і сім'ї. Зусилля вчених і педагогів-практиків спрямовувалися на формування майбутнього громадянина. Було обґрунтовано вимоги щодо злагодженої роботи та співпраці сім'ї і школи, сім'ї і дошкільного закладу, що мало забезпечити основи для гармонійного і повноцінного розвитку дитини, до її підготовки до школи.

Виявлено, що у педагогічній пресі другої половини ХХ ст. публікувалися статті педагогів дошкільної ланки освіти Л. Артемової, О. Білозерової, Б. Білостоцької, З. Борисової, М. Викат, І. Волкової, О. Галкіної, Н. Гов'ядовської, В. Годіної, М. Ільченко, Т. Кім, Т. Косми, Г. Леушиної, Г. Люблінської, Г. Марушевської, Н. Пальнау, Л. Проколієнко, А. Рубан, Н. Рожкової, Н. Сенкевич, Є. Сухенко В. Сухомлинського, Т. Тулви, Г. Чумаченко, Н. Хохрякової та ін., які відображали зміст їхньої діяльності у напрямі підготовки дітей до школи.

Педагоги-практики дошкільної і початкової освіти поширювали досвід роботи, спрямованої на формування готовності дитини до школи, особливий акцент робився на важливості розвитку і збагачення мовлення дітей, на роботі з дитячою книгою, а також підкреслювалася важливість позитивного ставлення до праці, у тому числі, і навчальної.

Ключовими чинниками підготовки дітей до школи в другій половині ХХ ст. у вітчизняній педагогіці було визнано: мовленнєву готовність; формування елементарних математичних уявлень, зображувальну діяльність, яка заклала фундамент у навчанні дітей письма, музичне виховання, ознайомлення з оточуючим світом, трудове та фізичне виховання тощо.

Отже, урахування досвіду та надбань теорії і практики вітчизняної педагогіки у сучасному освітньому процесі з підготовки дітей до школи базується на суб'єкт-суб'єктній моделі взаємодії дитини та вихователя.

Пріоритетним завданням на сучасному етапі є гармонійне поєднання та реалізація всіх компонентів готовності дитини до школи: фізіологічної, фізичної, соціальної, мотиваційної, дидактичної та інтелектуальної. Процес підготовки дитини до систематичного шкільного навчання можливий лише за умови реалізації принципів природовідповідності, урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку. Сьогодні важливою стала побудова освітнього простору із використанням традиційних та інноваційних, а також здоров'язбережувальних технологій. Модель підготовки дитини до навчання передбачає дозованість та контрольованість застосування сучасних інформаційних технологій та технологічних засобів для їх реалізації.

Важлива тісна співпраця, освітня єдність виховних впливів усіх соціальних інституцій, зокрема, сім'ї, закладів дошкільної освіти, початкової школи. Батьки потребують удосконалення їхньої педагогічної культури. Освітній простір доцільно будувати на основі системності, наступності дошкільної та початкової ланок освіти.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів, представлених у магістерському дослідженні засвідчив, що підготовка дітей до школи як наукова проблема має міждисциплінарний характер, що включає низку наукових підходів та практичних рекомендацій із психології, педагогіки, філософії, соціології, медицини, гігієни, ергономіки, демографії, економіки, суспільствознавства тощо.

У магістерському дослідженні представлені формулювання таких ключових понять, як «підготовка дітей до школи» та «готовність до шкільного навчання».

Під готовністю розглядається не лише наявність необхідних умінь та навичок, що потрібні для навчання в школі, а й, передусім, належний рівень фізичного, психічного, соціально-особистісного, інтелектуального, мотиваційного, вольового розвитку старшого дошкільника.

Виявлено, що поняття «підготовка до школи» можна інтерпретувати у широкому і вузькому сенсах. Широке значення підготовки до школи включає роботу різних соціальних інститутів із навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Вузький зміст «підготовки до школи» трактують як спеціальну підготовку дитини дошкільного віку до школи у закладах дошкільної освіти та в групах при школах для забезпечення дотримання принципу наступності між дошкільною ланкою освіти та початковою школою.

Отже, готовність до школи можна розглядати у якості результату освітньої роботи з дітьми спільними зусиллями ЗДО і сім'ї протягом усього дошкільного віку. Досягнення високого рівня готовності до школи є основою успішності і емоційного благополуччя майбутнього першокласника. Завдяки підготовці до школи виникає необхідний рівень розвитку і можливість результативного просування дитини в її освіті.

Наявність у дитини комплексу рис та якостей, що дозволять успішно подолати кризу переходу від гри до шкільного навчання з мінімальними ризиками для здоров'я, спілкування, діяльності є результатом підготовки до школи. Отже, процес підготовки до школи має бути приведений у відповідність загальним вимогам організації сучасного освітнього процесу в ЗДО, потребує відбору змісту, педагогічних методів, засобів, умов діяльності. Було визначено основні складові готовності дитини до школи, а саме: фізіологічну, психологічну, соціальну, дидактичну.

Ретроспективний аналіз засвідчив, що у другій половині ХХ ст. у фаховій періодиці постійно публікувалися статті, присвячені підготовці дітей до школи. Теоретики та практики дошкільної педагогіки та психології О. Білозерова, А. Богуш, Л. Божович, Г. Борець, З. Борисова, Г. Бухман, Л. Венгер, М. Вовчик-Блакитна, І. Волкова, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Єременко, О. Запорожець, Ю. Косенко, В. Котирло, О. Леонт'єв, М. Стельмахович, Є. Сухенко, В. Сухомлинський пропонували власні варіанти розв'язання вказаної проблеми.

У досліджуваній період здійснювалися всебічні пошуки щодо підготовки дітей до шкільного навчання. Психолого-педагогічні дослідження мали численні відмінності щодо підходів до підготовки до навчання старших дошкільників. Однак представники педагогічної та наукової спільноти були одностайні у тому, що ефективність шкільного навчання забезпечується завдяки володінню першокласником стартовою готовністю. Стартова готовність - це необхідні для початкового етапу навчання навчальні та пізнавальні якості, що згодом розвиваються та удосконалюються.

У другій половині ХХ ст. рівень, обсяг та методику підготовки дітей до школи визначали нормативні документи, а саме: «Керівництво для вихователя дитячого садка», «Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка», «Положення про колгоспний дитячий садок», «Програма виховання в дитячому садку», «Типова програма виховання і навчання в дитячому садку» та ін. У документі «Основні напрямки реформи

загальноосвітньої та професійної школи» (1984 р.) було закріплено перехід до навчання з шестирічного віку.

Отже, упродовж другої половини ХХ ст. простежується еволюція процесу підготовки дітей до шкільного навчання: від розрізнених видів готовності (дидактичної, інтелектуальної) до фізіологічної, соціальної, психологічної, тобто набувати комплексності.

У досліджуваний період було створено новий тип закладу дошкільної освіти - ясла-садок, функція якого полягала у вихованні та освіті дітей від народження до семи років.

Встановлено, що робота дошкільних закладів, особливо у напрямку підготовки дітей до школи, ретранслявала ідеї побудови соціалістичного суспільства. Серед пріоритетних завдань дошкільної освіти визначалося спрощене моделювання суспільного життя, зокрема і політехнізація.

Визначення етапів та стратегій становлення підходів української педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ ст., дозволило виокремити 5 етапів.

Таким чином, перший етап становлення процесу підготовки дітей до школи розгортався на фоні повоєнної відбудови країни та дошкільної освіти (1945-1950 рр.). На другому етапі періодизації підходів вітчизняної педагогіки до підготовки дітей до школи у другій половині ХХ ст. проводилася фундаментальна розробка проблеми на рівні законодавства, яка тривала з 1951 по 1959 рр. Часові межі третього етапу становлення підходів української педагогіки у підготовці дітей до школи у другій половині ХХ століття припадають на 1960-1983 роки. Це був етап, під час якого відбувалося формування змісту підготовки вихованців дошкільних закладів до шкільного навчання на міждисциплінарних засадах. Четвертий етап становлення підходів вітчизняної педагогіки у сфері підготовки дітей до школи у другій половині ХХ ст. припадає на 1984-1990 рр. саме на цьому етапі відбувалося реформування змісту підготовки дітей до школи.

Заключний, п'ятий етап припадав на 1991-2001 роки. В цей час формувалася новітня стратегія та інноваційні підходи у підготовці дітей до школи.

Теоретичне узагальнення засвідчило, що змістовно-технологічний аспект підготовки дитини до школи у другій половині ХХ ст. у вітчизняній педагогіці поступово здобував комплексність та системність. Підготовка дитини до школи визнавалася на державному рівні як одне з пріоритетних завдань виховання. Його розв'язання покладалося ясла, дитячі садки, школи, позашкільні заклади. Підготовка дитини до школи відображалася у змісті дитячої літератури, у думках громадськості і сім'ї. Спільні зусилля науковців і педагогів-практиків спрямовувалися на формування майбутнього громадянина. Все чіткішими ставали вимоги щодо злагодженої роботи та співпраці сім'ї і школи, сім'ї і дошкільного закладу, що мало забезпечити підґрунтя для всебічного і повноцінного розвитку дитини, до її підготовки до систематичного навчання у школі.

Виявлено, що на сторінках педагогічної преси у досліджуваний період публікували численні статті теоретики та практики дошкільної освіти Л. Артемова, О. Білозерова, Б. Білостоцька, З. Борисова, М. Викат, І. Волкова, О. Галкіна, Н. Гов'ядовська, В. Годіна, М. Ільченко, Т. Кім, Т. Косма, Г. Леушина, Г. Люблінська, Г. Марушевська, Н. Пальнау, Л. Проколієнко, А. Рубан, Н. Рожкова, Н. Сенкевич, Є. Сухенко В. Сухомлинського, Т. Тулва, Г. Чумаченко, Н. Хохрякова та ін. У доробку згаданих авторів відображався зміст їхньої діяльності щодо підготовки дітей до навчання.

Вихователі дитячих садків ділилися досвідом роботи, що була спрямована на формування готовності дитини до шкільного навчання, виняткова увага акцентувалася на важливості розвитку і збагачення мовлення дітей, роботі з дитячою літературою, а також на формуванні позитивного ставлення до праці, зокрема і навчальної.

Важливими факторами підготовки дітей до школи в другій половині ХХ ст. у вітчизняній педагогіці визначалися: мовленнєва готовність;

формування елементарних математичних уявлень, зображувальна діяльність, яка заклала фундамент у навчанні дітей письма, музичне виховання, ознайомлення з оточуючим світом, трудове та фізичне виховання тощо.

Отже, в основі впровадження досвіду та надбань теорії і практики вітчизняної педагогіки у сучасний освітній процес підготовки дітей до шкільного навчання лежить суб'єкт-суб'єктна модель взаємодії дитини та педагога.

Головне завдання освіти на сучасному етапі полягає гармонійному поєднанні та реалізації всіх складових готовності дитини до систематичного шкільного навчання: фізіологічної, фізичної, соціальної, мотиваційної, дидактичної та інтелектуальної.

Процес підготовки дитини до школи доцільно здійснювати лише за умови реалізації принципів природовідповідності, урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку. В умовах сьогодення актуальною стала побудова освітнього простору із використанням традиційних та інноваційних, а також здоров'язбережувальних технологій. Модель підготовки дитини до навчання передбачає дозованість та контрольованість застосування сучасних інформаційних технологій та технологічних засобів для їх реалізації.

Вирішальне значення має тісна співпраця, освітня єдність виховних впливів усіх соціальних інституцій, зокрема, сім'ї, закладів дошкільної освіти, початкової школи. Батьки потребують удосконалення їхньої педагогічної культури. Освітній простір доцільно будувати на основі системності, наступності дошкільної та початкової ланок освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. О. Рука ведущая. Москва : ИД Шалвы Амонашвили, 2008. 159 с.
2. Артемова Л. Історія педагогіки України : підручник. Київ : Либідь, 2006. 424 с.
3. Беленька Г. П'ятирічні : на фінішній прямій до школи. *Дошкільне виховання*. 2013. № 11. С. 4-6 .
4. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в умовах університетської освіти. *Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 4. С. 1-5.
5. Богуш А. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової освіти. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 20-23.
6. Богуш А. Головні аспекти підготовки дітей до школи. Педагогічна спадщина В. К. Котирло. *Дошкільне виховання*. 2011. № 10. С. 2-4 .
7. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
8. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 400 с.
9. Васильєва С. А. Тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні (друга половина ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Миколаїв, 2017. 21 с.
10. Венгер А. Л., Венгер Л. А. Домашняя школа мышления. Москва : Дрофа, 2011. 156 с.
11. Венгловська О. А. Розвиток дошкільної освіти на Київщині (друга половина ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2013. 20 с.
12. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрение ребенка // Психология личности : хрестоматия / под. ред.: Ю. Б. Гиппенрейтера,

- А. А. Пузырей, В. В. Архангельской. Москва : АСТ : Астрель, 2009. С. 329-333.
13. Гавриш Н., Брежнева О., Кіндрат І., Рейпольська О. Розумне виховання сучасних дошкільнят : методич. посіб. / за ред. О. Брежневої. Київ : Слово, 2015. 176 с. : іл. 32 с.
14. Гавриш Н. В. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-Матер, 2006. 368 с.
15. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному дитинстві : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2002. 42 с.
16. Головань Т. М. Типи дошкільних закладів Криму у другій половині ХІХ - початку ХХ ст. та етапи їх розвитку. *Наука і освіта*. 2007. № 1/2. С. 120-122.
17. Головань Н. О. Вікові особливості дітей шестирічного віку та їх діагностика // Н. О. Головань. Навчання і виховання шестирічних першокласників. Київ : Освіта, 2000. С. 52-67.
18. Готовність дитини до навчання / упоряд. С. Д. Максименко, К. С. Максименко, О. П. Главник. - Київ : Мікрос-СВС, 2003. 94 с.
19. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 208 с.
20. Денисенко Н. Ф. Теоретичні засади та практика управління системою фізичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Київ, 2002. 30 с.
21. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття)». *Освіта*. 1993. Грудень. № 44-46. С. 5.
22. Дошкільна освіта в персоналіях : до ювілею проф. К. Й. Щербакової / Маріуп. держ. ун-т, каф. дошк. освіти / упоряд. О. Г. Брежнева, Л. В. Макаренко. - Мелітополь : Вид. будинок Мелітоп. міськ. друк., 2016. 247 с.

23. Дошкольная педагогика и психология : хрестоматия : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под. ред. Н. Е. Веракса, А. Н. Веракса. Москва : Мозаика-Синтез, 2014. 560 с.
24. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
25. Єськова Т. Л. Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917-1942 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2010. 20 с.
26. Закон України : Про освіту від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.09.2020).
27. Запорожец А.В. Психология действия. Москва, Воронеж : МПСИ, МОДЭК, 2000. 286 с.
28. История дошкольной педагогики : учеб. пособ. / М. Ф. Шабаев и др.; под ред. Л. Н. Литвина. Москва : Просвещение, 1989. 352 с.
29. Козлова С. А., Куликова Т. А. Дошкольная педагогика : учеб. пособ. Москва : Изд-кий центр «Академия», 2002. 438 с.
30. Коновальчук І. І. Сутність і структура інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 110-130.
31. Косенко Ю. М. Наступність дошкільної і початкової освіти у науковому доробку українських учених кінця ХХ початку ХХІ століття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2009. № 26. С. 155-160.
32. Косенко Ю. М. Сучасні погляди на проблему наступності дошкільної і початкової освіти. *Актуальні проблеми науки та освіти* : зб. наук.-практ. конф. викладачів МДУ / за заг. ред. К. В. Балабанова. Маріуполь : МДУ, 2016. 308 с.

33. Кравцов Г. Г., Кравцова Е. Е. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе. Москва : Знание, 2007. 80 с.
34. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология : Развитие человека от рождения до поздней зрелости : учеб. пособ. Москва : ТЦ «Сфера», при участии «Юрайт-М», 2001. 464 с.
35. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О., Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини дошкільника : навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів дит. дошк. закладів, студ. сер і вищ. пед. закладів, батьків. Київ : Світич, 2004. 75 с.
36. Лазарович Н. Б. Навчально-виховна робота з обдарованими дітьми 5-6 років у дошкільних навчальних закладах (кінець ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.
37. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Смысл, Изд. Центр «Академия», 2004. 352 с.
38. Лугіна О. В. Розвиток системи дошкільного виховання в Україні у другій половині ХХ ст. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 189, ч. 2. С. 120-123.
39. Малятко : програма виховання дітей дошкільного віку / наук. керівник авторського колективу З. П. Плохій. Київ : Педагогічна думка, 1999. 286 с.
40. Меленець Л. І. Розвиток дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2014. 20 с.
41. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Київ, 2004. 41 с.
42. Мухина В. С. Детская психология. Москва : Просвещение, 2008. 272 с.
43. Наукові підходи до визначення поняття мотивація // Навчальні матеріали онлайн : веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/87695/pravo/viznachennya_ponyattya_motiv (дата звернення: 11.09.2020).

44. Нижегородцева Н. В., Шадриков В. Д. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе : пособие для практических психологов, педагогов и родителей. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 256 с.
45. Пантюк Т. Підготовка дітей до школи в Україні : суспільно-педагогічний контекст : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 504 с.
46. Пантюк Т. І. Соціалізація в сім'ї як суспільна детермінанта підготовки дитини до школи. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2015. № 1 (120). С. 113-116.
47. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. Москва : Большая российская энциклопедия, 2002. 527 с.
48. Пісоцька Л. Управління розвитком дошкільної освіти: історичний дискурс. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди»*: наук.-тер. зб. 2008. Вип. 14. С. 198-201.
49. Плахотнік О. В. Суб'єкт в освітньому просторі: соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Харків, 2004. 128 с.
50. Поддьяков Н. Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста: концептуальный аспект. Волгоград : Перемена, 2004. 90 с.
51. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 456 с.
52. Попиченко С. С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ - початок ХХ ст.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Умань, 2008. 197 с.
53. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
54. Проскура О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками : навч. посіб. Київ : Освіта, 2007. 199 с.
55. Роджерс К. Свобода учится. Москва : Смысл, 2002. 527 с.

56. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2015. 705 с.
57. Савельева С., Тарапака Н. Наступність у роботі дитсадка і школи. *Початкова школа*. 2008. № 1. С. 35-36.
58. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти. *Дошкільне виховання*. 2000. № 11. С. 4-5.
59. Саяпіна С. А. Вітчизняна дошкільна педагогіка як наука: становлення та розвиток (1960 р. - початок ХХІ століття) : монографія. Слов'янськ, 2016. 414 с.
60. Січкара А. Д. Розвиток ідей діяльнісного підходу у дошкільному вихованні України (кінець ХІХ - перша третина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2015. 20 с.
61. Скотний В. Г. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному. Дрогобич : Вимір, 2004. 348 с.
62. Слободянюк Т. Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ - початок ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2000. 183 с.
63. Соловйова Л. І. Наукова спадщина. *Практична психологія та соціальна робота : науково-практичний та освітньо-методичний журн.* Київ, 2011. № 9. С. 78-80.
64. Стельмахович М. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 1 : Українське національне виховання / упоряд. Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходак / за заг. ред. Л. Калуської. Івано-Франківськ Коломия : Вид. поліграфічне товариство «Вік», 2012. 464 с.
65. Степанова Т. М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття : монографія. Київ : Слово, 2010. 184 с.
66. Степанова Т. М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття : монографія. Київ : Слово, 2010. 180 с.

67. Степанова Т. М. Проблема наступності в підготовці дітей до навчання у школі (кінець 40-х - 50-і роки ХХ століття). *Науково-педагогічний журнал «Обрії»*. Івано-Франківськ : ІОППО, 2010. № 2(31). С. 77-80.
68. Сухомлинский В. А. Письма к сыну. Москва : Концептуал, 2018. 148 с.
69. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина. Москва : Концептуал, 2019. 346 с.
70. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Москва : Концептуал, 2019. 320 с.
71. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру // О. В. Сухомлинська. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А. П. Н., 2003. С. 37-54.
72. Тарапака Н. В. Підготовка дітей до школи : стан та проблеми. *Педагогічний вісник*. 2007. № 2. С. 32-35.
73. Татарінова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2008. 21 с.
74. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. / Бердянський держ. педагогічний ун-т. Бердянськ, 2007. 172 с.
75. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. 2-ге вид., допов. Донецьк : Юго-Восток, 2008. 231 с.
76. Фадеева Т. О. Наступність між дошкільним та початковим навчання. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2002. 226 с.
77. Філімонова Т. В. Дитяча гра в суспільному дошкільному вихованні України (70-ті роки ХІХ ст. - кінець 20-х років ХХ ст.) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2003. 20 с.
78. Фроленкова Н. О. Науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні (друга половина ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2016. 22 с.

79. Фунтікова О. О. Дошкільна освіта: історико-педагогічні та сучасні аспекти // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. Вип. 56-57. С. 28-37.
80. Ходаковська Л. В. Розвиток дошкільної освіти на Півдні України (друга половина ХХ - початок ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2019. 20 с.
81. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки в Україні : навч. посіб. / за ред. І. Г. Улюкаєва. Бердянськ, 2007. 160 с.
82. Чернявська М. В. Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2011. 250 с.
83. Шаталов В. Ф. Сквозь призму сердца. Москва : ГУП ЦРП «Москва - Санкт-Петербург», 2002. 52 с.
84. Эльконин Д. Б. Психология развития человека. Москва : Аспект Пресс, 2001. 460 с.